Common Cause
Public Foundation

«ЖАЛПЫ ИШ» КООМДУК ФОНДУ

БАЙКОО ЖҮРГҮЗҮҮ МЕЗГИЛИ:
2021-Ж. АВГУСТ-НОЯБРЬ

АЛДЫН АЛА ОТЧЕТ

2021-ЖЫЛДЫН 28-НОЯБРЫНА ДАЙЫНДАЛГАН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ КЕҢЕШИНИН ДЕПУТАТТАРЫН ШАЙЛООГО ДАЯРДЫКТАРГА УЗАК МӨӨНӨТТҮҮ БАЙКОО ЖҮРГҮЗҮҮНҮН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ БОЮНЧА

Бишкек, ноябрь, 2021

Бул отчет АКШнын Эл аралык өнүктүрүү боюнча агенттиги (USAID) аркылуу америка элинин жардамы менен мүмкүн болду. Бул басылманын мазмуну үчүн “Жалпы иш” коомдук фонду жооптуу, ал USAIDдин же АКШ Өкмөтүнүн позициясын чагылдырбайт.

МАЗМУНУ

АББРЕВИАТУРАЛАР....4

РЕЗЮМЕ (КЫСКАЧА МАЗМУНУ)....5

ФОНД ЖӨНҮНДӨ....9

КИРИШҮҮ....10

1-ГЛАВА. ШАЙЛООЛОР ЖӨНҮНДӨ....11

2-ГЛАВА. КООМДУК – САЯСИЙ КЫРДААЛ....12

3-ГЛАВА. МЫЙЗАМ ЧЫГАРУУ БАЗАСЫНА ТАЛДОО ЖҮРГҮЗҮҮ....13

4-ГЛАВА. ШАЙЛОО КОМИССИЯСЫНЫН ИШМЕРДИГИ....19

4.1 Борбордук шайлоо комиссиясы....20

4.2 Округдук жана участоктук шайлоо комиссиясы....23

5-ГЛАВА САЯСИЙ ПАРТИЯЛАРДЫН ТАЛАПКЕРЛЕРИН КАТТОО ЖАНА ТАЛАПКЕРЛЕРИНИН ТИЗМЕСИ....26

5.1. Саясий партиялардын талапкерлерин көрсөтүү жана тизмесин каттоо....27

5.2. 36 бир мандаттуу округ боюнча талапкерлерди көрсөтүү жана каттоо....29

6-ГЛАВА. ШАЙЛООЧУНУ КАТТОО....30

7-ГЛАВА. ШАЙЛОО ӨНӨКТҮКТӨРҮН КАРЖЫЛОО....33

8-ГЛАВА. ҮГҮТ ӨНӨКТҮГҮ....35

8.1. Шайлоо жөнүндө маалымат берүү....39

10-ГЛАВА. БУЗУУЛАР ЖАНА ДАТТАНУУЛАР....40

АББРЕВИАТУРАЛАР

ФА АМС	«Финансылык ачыктык» автоматташтырылган маалымат системасы
ДМБ	Даректик-маалымат бюросу
АЭУ	Аавтоматтык эсептөөчү урна
ЕККУ ДИАУБ	ЕККУнун Демократиялык институттар жана адам укуктары бюросу
ИДӨ	Ички дүң өнүм
МКК	Мамлекеттик каттоо кызматы
УМБ	Узак мөөнөттүү байкоочу
КБМР	Калктын бирдиктүү мамлекеттик реестри
ШЭБС	Шайлоочуларды эсепке алуунун бирдиктүү системасы
КР ЖК	КРдин Жогорку Кеңеши
УКМК	Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитети
ЫАКТ	Ыкчам аракеттенүүнүн координациялык тобу
КР	Кыргыз Республикасы
КТТ	БШКнын Контролдук-текшерүү тобу
ДМЧА	Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адам
ИИМ	Ички иштер министрлиги
БУУ	Бириккен улуттар уюму
КТРК	Коомдук телерадиоберүү корпорациясы
ЖИН	Жеке идентификациялык номер
ТКЖ	Тергөө камак жайы
ЖМК	Жалпыга маалымдоо каражаттары
ОШК	Округдук шайлоо комиссиясы
АШК	Аймактык шайлоо комиссиясы
БШК	Борбордук шайлоо комиссиясы
УШК	Участкалык шайлоо комиссиясы
Фонд	“Жалпы иш” коомдук фонду

РЕЗЮМЕ (КЫСКАЧА МАЗМУНУ)

«Жалпы иш» коомдук фонду (мындан ары - Фонд) 2021-жылдын 28-ноябрына белгиленген Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин (мындан ары – КР ЖК) депутаттарын шайлоону даярдоого узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүүнүн жыйынтыктары жөнүндө алдын ала отчетту даярдады.

Алдын ала отчет КР ЖКнин депутаттарын шайлоо белгиленген учурдан тартып, 2021-жылдын 29-августунан 18-ноябрына чейинки мезгилге тиешелүү жана талапкерлерди көрсөтүү жана каттоо жол-жоболорун, талапкерлердин тизмесин, бардык деңгээлдеги шайлоо комиссияларын (БШК, ОШК, УШК) түзүү жана ишмердигин, шайлоочулардын тизмелерин түзүүнүн жана актуалдаштыруунун жол-жоболорун, маалымдоонун жана шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүүнүн мезгилиин, ошондой эле тийиштүү инстанцияда шайлоо мыйзамдарын жана кайрылууларды (арыздарды жана даттанууларды) берүүнүн бузулууларын аныктоону камтыйт.

Алдыдагы КР ЖК депутаттарын шайлоо 2020-жылдагы бийлик алмашуусуна байланыштуу келип чыккан саясий кризистен кийин Кыргызстанда бийлик бутактарын мыйзамдаштыруунун маанилүү жыйынтыктоочу этабы болуп саналат. Андан кийинки конституциялык реформа өлкөдө башкаруу формасынын парламенттик башкаруудан президенттик формага өтүшүнө алып келди, анда президенттин ыйгарым укуктары кыйла көбөйтүлдү. Өлкөдө бардык ченемдик укуктук базаны инвентаризациялоо жүрүп жатат. Коомчулукта наразычылыктарды жаратып, эл аралык коомчулуктун сынына кабылган бир катар мыйзамдар кабыл алынды. Учурдагы шайлоо өнөктүгү маалында Президент Кылмыш-жаза кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу мыйзамга кол койду, Кылмыш-жаза кодексин жоюп, сот органдарынын ишин жөнгө салган мыйзамдарга түзөтүүлөрдү киргизди.

Кыргызстанда конституциялык реформадан кийин шайлоо системасы өзгөрүлдү, ага ылайык КР Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо аралаш (параллель) система менен өттүүдө, ошол эле учурда, шайлоо ачык тизме менен пропорционалдык система боюнча (54 мандат) жана мажоритардык системасы боюнча (36 мандат) өткөрүлөт.

Жалпысынан бир округ боюнча 21 саясий партия катталган. Көрсөтүлгөн талапкерлердин жалпы саны 1046 талапкер. Алардын 669 эркек, 377 аялдар түзөт.

Бул өнөктүгүндө көптөгөн жаңы партиялардын пайда болушу жана катышуусу белгиленет, ошол эле учурда талапкерлердин өздөрүнүн партияларын алмаштыруу тенденциясы байкалууда, анын ичинде КР ЖКдеги фракциялардагы депутаттар кирет. VI-чакырылышындагы парламентке кирген партиялардын ичинен, келе жаткан шайлоого бир гана “Ата Мекен” партиясы барат. Парламенттин башка фракцияларынын депутаттары башка партиялардын талапкерлеринин тизмесине киргизилген же бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча талапкер катары көрсөтүлгөн. Учурдагы 120 депутаттын 44ү башка саясий партиялардын курамында кайра шайлоого катышууда, 25 депутат бир мандаттуу округдар боюнча ат салышууда.

2021-жылдын 18-ноябрына карата бир мандаттуу округдар боюнча 297 талапкер катталган. Облустар боюнча алганда абал төмөнкүчө: Ош жана Талас облустарында бир дагы аял талапкер жок. Жалал-Абад, Чүй, Баткен, Ысык-Көл, Нарын жана Бишкек шаарларында 20 аял талапкер катталган.

Бир мандаттуу шайлоо округдарындагы атаандаштыктын децгээли ар бир округга жараша айырмаланат. Маселен, Кадамжай шайлоо округу боюнча 18 талапкер ат салышып жатышат, ал эми Өзгөн шайлоо округу боюнча 2 гана талапкер бар, Ноокат шайлоо округу

боюнча 3 талапкер ат салышууда. Республика боюнча бир мандат үчүн орто эсеп менен 8 талапкер катышууда.

Байкоочулардын маалыматына караганда, шайлоонун алдында өлкөдө коомдук-саясий абал салыштырмалуу тынч. Бирок айта кетчү нерсе, шайлоо алдындагы мезгил мурдагы шайлоо өнөктүктөрүндөгүдөй эле пандемия шартында өтүп жатат, ал эми экономиканын калыбына келүүсү жай темп менен жүрүп жатат, ошого жараша көпчүлүк арасында оор социалдык-экономикалык абал байкалууда. Байкоочулар жумушсуздуктун көбөйүшүнө, керектөөчү товарлардын кымбатташына, калктын сатып алуу жөндөмдүүлүгүнүн төмөндөшүн байкап жатышат, ошондой эле Бишкектин чет жактарында жана өлкө аймактарда электр энергиясын колдонууга коюлган чектөөлөрдөн улам, электр жарыгынын өчүрүлүшүнө байланыштуу жарандардын нааразычылыгын белгилешүүдө, ал эми борбордо экологиялык абал начарлап барататканы байкалууда. Буга байланыштуу жер-жерлерде митингдер белгиленип жатат.

Активдүү шайлоо укуктарын ишке ашырууга келсек, Фонд №2 Форма боюнча өлкө ичинде шайлоо дарегин өзгөртүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарууга байланыштуу айрым көйгөйлөр бар экенин белгилейт. Фонд белгилегендей, Жогорку Кеңеш жарандардын активдүү шайлоо укуктарын ишке ашыруу үчүн башка мүмкүнчүлүктөрдү бериши керек болчу. Ошентип, №2 форма жокко чыгарылгандыгына байланыштуу, студенттер, ички мигранттар жана башка айрым категориядагы жарандар, алардын иш жүзүндө жашаган жери катталган жери менен дал келбеген жарандар келе жаткан шайлоодо добуш бере алышпайт.

Өлкөнүн чегинен тышкары жүргөн кыргызстандыктардын активдүү шайлоо укугун ишке ашыруу жагынан Фонд чет өлкөлөрдө жаңы шайлоо участокторун ачуу боюнча аракеттерди белгилейт. Дипломатиялык жана консулдук мекемелердин имараттарынын сыртында чет өлкөлөрдө көбүрөөк шайлоо участокторун ачуу БШК тарабынан демилгеленген конституциялык мыйзамга киргизилген өзгөртүүлөрдүн аркасында мүмкүн болду.

Бирдиктүү шайлоо округу үчүн колдонуудагы шайлоо системасы гендердик, жаштар, этникалык азчылыктар, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар үчүн квоталарды талапкерлердин тизмесин көрсөтүү жана каттоо стадиясында гана каралат. Кийинчерээк шайлоочуга саясий партияны да, саясий партиянын тизмесиндеги талапкерди да тандоо укугу берилгендигин эске алганда, бул квоталар иш жүзүндө маанисин жоготууда. Буга байланыштуу киргизилген өзгөртүүлөр мандаттарды бөлүштүрүүгө жол берилген саясий партиялардын тизмелериндеги аял-талапкерлер үчүн 30% гана резервди караштырат, бирок калган квоталарга резерв каралбайт.

Жалпысынан, алдын ала отчетто чагылдырылган мезгилдеги шайлоо комиссияларынын ишмердүүлүгүнө баа берип, Фонд жалпысынан БШКнын иши ачык-айкын жана белгиленген жол-жоболор алкагында жүргүзүлүп жатканын, чечимдерди кабыл алууда, коллегиалдуулуктун принциби сакталып жатканын белгилейт.

Ошого карабастан, Фонддун байкоочулары БШКнын алдыдагы жыйындары жөнүндө өз убагында же күтүүсүз билдирүү менен байланышкан көйгөйлөр сакталып жатканын белгилешет. Мындан тышкары, талапкерлердин жана саясий партиялардын өкүлдөрүнүн айтымында, бир катар учурларда кабыл алынган чечимдердин көчүрмөлөрү жана башка суралган материалдар өз убагында берилбей жаткандыгы белгиленүүдө. Саясий партиялардын өкүлдөрү жана талапкерлер, БШКнын жыйналыштарында, алар жок болгон учурда БШКнын айрым мүчөлөрүнүн үн билдирүүлөрүн жөнөтүү практикасы калыптанып калганына нааразылыгын билдиришти.

Фонд ошондой эле айрым округдук шайлоо комиссияларынын ишинде айрым кемчиликтерди белгилейт, анын ичинде ачык-айкын эместик, санитардык нормалар боюнча сунуштамаларды бузуулар бар экенин белгилейт. Айрым байкоочулар жыйындарды

дайындоо жөнүндө маалымат бербегендиктен, өз убагында билдирилбегендиктен жана жыйындардын башталышын белгисиз мөөнөткө кечиктирүүдөн улам ОШКнын жыйындарды өткөрүү боюнча ишин уюштурууга наразычылыгын билдиришти. Мындан тышкары, бир катар ОШКлар байкоочуларга айрым документтерди жана материалдарды беришбейт, ошондой эле округдук шайлоо комиссияларынын арыздарынын жана даттанууларынын реестрин көрсөтпөй койгон көйгөйлөрүнө туш болушат.

Фонд белгилегендей, мурунку шайлоолорго салыштырмалуу бул шайлоо өнөктүгү талапкерлердин жана саясий партиялардын активдүүлүгүнүн аздыгы, визуалдык үгүт материалдарынын аздыгы, бирок социалдык тармактарда жана мессенджерлерде активдүү үгүт иштери менен мүнөздөлөт.

Мындан тышкары бир мандаттуу шайлоо округдарын түзүлгөндүгүн эске алуу менен шайлоо комиссиялары талапкерлердин округдун шайлоочулары менен жолугушууларын уюштуруп берип жатышат. Ошондой эле, аймактык телеканалдарда бирдиктүү шайлоо округу боюнча талапкерлер үчүн гана эмес, бир мандаттуу округдар боюнча талапкерлерге да бекер эфир убактысын берүү жана теледебаттарды уюштуруу иштери бул шайлоодо жакшы көрүнүштөрдүн бири болуп саналат.

Фонддун олуттуу тынчсыздануусун шайлоо алдындагы үгүт мезгилинде массалык маалымат каражаттарында, социалдык тармактарда, Кыргыз Республикасынын айрым жогорку кызматтагы мамлекеттик кызматчыларынын, айрым саясий партиялар жөнүндө же айрым талапкерлерге каршы үгүт иштеринин белгилерин камтыган билдирүүлөр менен сүйлөгөн сөздөрүнүн орун алган фактылары пайда болгон. “Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын нормаларына ылайык, талапкерлерге, саясий партияларга каршы үгүт жүргүзүүгө тыюу салынбайт. Бирок, шайлоо жөнүндө конституциялык мыйзамдын жоболоруна ылайык, мамлекеттик, жарандык жана муниципалдык кызматкерлерге, мамлекеттик саясий кызматтарды ээлеген адамдарга үгүт иштерин жүргүзүүгө тыюу салынган.

БШК, жалпыга маалымдоо каражаттары жана бейөкмөт уюмдар тарабынан жарандарга шайлоо тууралуу маалымат берүү боюнча иштердин күчөтүлгөнүн белгилей кетүү керек. Бирок шайлоо процессинин катышуучуларынын шайлоо өткөрүүнүн жаңы эрежелери менен таанышууга убактысы аз болгон. Мыйзамды кабыл алуу менен шайлоону дайындоонун ортосундагы кыска мөөнөт, шайлоочуларга добуш берүүнүн жүрүшүн, шайлоо бюллетендерин толтуруу тартибин, өзгөчө бирдиктүү шайлоо округу боюнча толук түшүнүүгө мүмкүндүк бербейт, бул өз кезегинде шайлоочулардын жараксыз (бузулган) бюллетендердин санынын көбөйүү коркунучун жаратат.

Алдыдагы шайлоолордогу дагы бир жаңы нерсе – талапкерлердин жана саясий партиялардын шайлоо фонддорунун ачык-айкындыгынын автоматташтырылган тутумун ишке киргизүү “Финансылык ачыктык” (ФА АМС). 2021-жылдын 15-ноябрынан тартып бул система талапкерлердин, саясий партиялардын шайлоо фонддоруна акча каражаттарынын келип түшүүсү жана чыгымдалышы жөнүндө маалыматты атайын эсепке качан жана канча акча келип түшкөнү жөнүндө, жана кандай товарларга, кызматтарга жана канча сумма сарпталганын көрсөтөт.

Шайлоо фонддорунун анализи көрсөткөндөй, эң көп шайлоо фондуна ээ болгон төрт партиянын («Ата-Журт Кыргызстан», «Ишеним», «Альянс» жана «Ынтымак») жалпы суммасы 99,3 миллион сомду түзөт, бул калган 17 партиянын шайлоо фонддорунун жалпы суммасынан ашат. Калган 17 партиянын жалпы суммасы 67,6 миллион сомду гана түзөт.

Эң көп жарнактар, штабдар жана агитаторлор 5 саясий партияда байкалган: «Ата-Журт-Кыргызстан», «Ишеним», «Альянс», «Ынтымак» жана «Эл Үмүтү».

Фонд тарабынан жүргүзүлгөн анализ көрсөткөндөй, негизинен үгүт иштеринин эрежелерин бузуу, үгүт материалдарына зыян келтирүү көбүрөөк байкалууда, ал эми административдик ресурсту кыянаттык менен колдонуу жана добуштарды сатып алуу барган сайын татаалыраак ыкмалар менен жүргүзүлүп жатканын белгилейт, бул аларды аныктоону жана далил базасы менен ырастоону кыйындатат. Фонд айрым саясий партиялар жана талапкерлер тарабынан шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү эрежелерин бузуу фактылары боюнча узак мөөнөттүү байкоочулардын (мындан ары - УМБ) билдирүүлөрүнүн көбөйүшүнө терең тынчсызданат.

Шайлоо өнөктүгү маалында добуш сатып алуу фактыларына үчүнчү тараптар аралашып жатканы, ал эми добуш сатып алуу көбүнчө ар кандай иш-чараларды (туулган күн, аш берүү, маараке ж.б.) өткөрүү менен жаап-жашырылып жатканы тууралуу маалыматтар бар. Ошондой эле, коомдо электрондук капчыктар, терминалдар аркылуу добуш сатып алуу болушу мүмкүн болгон тобокелдиктер талкууланууда.

Отчеттук мезгилде БШКга келип түшкөн кайрылууларды талдоо ЫЧКТга кайрылуулардын санынын өсүү тенденциясын көрсөтөт. Ошол эле учурда эң көп кайрылуулар добуштарды сатып алуу, шайлоо алдындагы үгүт иштеринин шарттарын бузуу, административдик ресурсту кыянаттык менен колдонуу фактылары боюнча келип түшкөн. Ошол эле учурда арыздардын басымдуу бөлүгү Бишкек жана Ош облусу боюнча берилген.

Жалпысынан Фондго 2021-жылдын 25-октябрынан 18-ноябрына чейин узак мөөнөттүү байкоочулардан шайлоо мыйзамдарын бузуулар боюнча 127 билдирүү келип түшкөн, анын ичинен 111 билдирүү шайлоо алдындагы үгүт эрежелерин бузуу, 8 билдирүү добуштарды сатып алуу, административдик ресурсту кыянаттык менен пайдалануу, кысым көрсөтүү, зордук-зомбулук жана коркутуулар боюнча - 8 билдирүү. Эң көп мыйзам бузуулар Ош облусунда, Бишкек шаарында жана Чүй облусунда катталган.

Фонд шайлоонун жыйынтыгы расмий жарыялангaнга чейин КР ЖКнин депутаттарын шайлоого байкоо жүргүзүүнү улантат. Добуш берүү күнүнөн кийин Фонд узак мөөнөттүү жана кыска мөөнөттүү байкоонун жыйынтыктары боюнча алдын ала билдирүүнү жарыялайт, анда алдын ала баа берилет. Узак мөөнөттүү байкоолор аяктагандан кийин Фонд толук шайлоо процессин жана шайлоодон кийинки мезгилди камтыган жыйынтыктоочу отчетту даярдайт.

ФОНД ЖӨНҮНДӨ

«Жалпы иш» коомдук фонду Кыргыз Республикасындагы ар кандай деңгээлдеги шайлоолорго мониторинг жүргүзүү, жарандык билим берүү долбоорлорун ишке ашыруу жана жарандардын чечимдерди кабыл алуу процесстерине жигердүү катышуусуна көмөк көрсөтүү үчүн түзүлгөн коммерциялык эмес уюм. Фонд шайлоонун эркин жана таза өтүшүн, ошондой эле Кыргызстанда жарандык коомду жана демократияны өнүктүрүүнү колдойт[1].

Фонддун ишмердиги маек аркылуу бийлик жана калк менен натыйжалуу өз ара аракеттенүүнү курууга, маанилүү саясий процесстерге мониторинг жүргүзүүгө, чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышууга жана жарандардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында аларды илгерилетүүнүн ачык-айкындуулугун камсыз кылууга, өлкөнүн демократиялык туруктуу өнүгүүсү үчүн биргелешкен аракеттерге багытталган.

Шайлоого байкоо жүргүзүүнүн максаты жарандарга жана шайлоого кызыкдар тараптарга процесстердин эл аралык стандарттарга жана улуттук мыйзамдарга ылайык келүүсүнө кесипкөй, калыс жана өз убагында баа берүү, анын ичинде мүмкүн болуучу мыйзам бузуулар, шайлоочулардын катышуусу жана шайлоонун натыйжалары жөнүндө маалыматтарды берүү болуп саналат.

Узак мөөнөттүү байкоо төмөнкү максаттарда жүргүзүлөт:

- эл аралык стандарттарга жана улуттук мыйзамдарга ылайык таза адилет шайлоо процессин камсыз кылуу.

- шайлоо мыйзамдарын андан ары өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу максатында талдоо жүргүзүү.

- шайлоодогу мыйзам бузууларды жана бурмалоолорду аныктоо жана алар жөнүндө билдирүү.

- шайлоо алдындагы жана шайлоодон кийинки мезгил жөнүндө текшерилген, өз убагында жана объективдүү маалыматтарды берүү.

Жалпысынан байкоо жүргүзүү партиялардын талапкерлерин жана бир мандаттуу округдардын КР ЖК депутаттыгына талапкерлердин көрсөтүү жана тизмелерин каттоо, бардык деңгээлдеги шайлоо комиссияларын (БШК, ОШК, УШК) түзүү жана ишмердигинин жол-жоболорун, маалымдоонун жана шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү мезгилиин, имараттан тышкары шайлоону жана шайлоо күнүн жана 2021-жылдын 28-ноябрында өтө турган КР ЖКнын депутаттарын шайлоонун жыйынтыгын чыгарууну камтыйт.

Фонддун узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүүсү өлкөнүн бардык аймактарында катышкан 72 узак мөөнөттүү байкоочунун жана 8 аймактык координатордун, ошондой эле шайлоодогу мыйзам бузуулар жана даттануулар боюнча жардам көрсөткөн 7 аймактык юристтин маалыматтарынын негизинде башкы кеңсе тарабынан жүзөгө ашат. Байкоочулар округдук жана участоктук шайлоо комиссияларынан, талапкерлердин штабдарынан жана алардын өкүлдөрүнөн маалыматтарды чогултушат, ошондой эле үгүт процессинин жүрүшүнө жана ОШКнын ишмердигине мониторинг жүргүзүшөт. Мындан тышкары, Фонд шайлоо мыйзамдарын талдоочу жана аралаш система боюнча КР ЖК депутаттарын шайлоо жарыялангандан тартып БШКнын, анын жумушчу топторуна жана ЫЧКТнын ишине

[1] https://commoncause.kg/about

байкоо жүргүзгөн 3 юрист эксперттерди тартты, ошондой эле аныкталган мыйзам бузууларга баа берүү боюнча аналитикалык иштерди жүргүзөт.

Фонд КР ЖК депутаттарын шайлоонун жыйынтыктары аныкталганга жана шайлоонун жыйынтыктары расмий жарыялангана чейин байкоо жүргүзүүнү улантат. Байкоо аяктагандан кийин Фонд шайлоо процессин толугу менен камтыган өзүнчө жыйынтыктоочу отчет даярдайт.

КИРИШҮҮ

КР ЖК депутаттарын шайлоо 2020-жылдагы бийлик алмашуусуна байланыштуу келип чыккан саясий каатчылыктан кийин Кыргызстанда бийлик бутактарын мыйзамдаштыруунун маанилүү жыйынтыктоочу этабы болуп саналат.

2020-жылдагы оор кырдаалга жана пандемияга карабастан, КР ЖКнын депутаттарын кезектеги шайлоо 2020-жылдын 4-октябрына белгиленип, өз мөөнөтүндө өткөрүлдү. Добуштарды автоматтык эсептөөнүн жыйынтыгы боюнча КР БШК 7 пайыздык шайлоо босогосун өткөн төрт партия парламентке аттанарын алдын ала билдирди. Андан кийин, 4-5-октябрда Бишкекте 4-октябрдагы парламенттик шайлоонун жыйынтыгына каршы митингдер толкуну өттү. Мындан тышкары, мыйзам бузуулар боюнча көп сандаган кайрылуулардан жана массалык түрдө добуштарды сатып алуу жөнүндө даттануулардан улам, атап айтканда, №2 форма боюнча шайлоо дарегин алмаштыруу жана административдик ресурсту колдонуу жөнүндө арыздар аркылуу КР БШК 2020-жылдын 4-октябрындагы КР ЖКнын депутаттарын шайлоонун жыйынтыгы жараксыз деп тапкан, чечим бир добуштан кабыл алынган – БШКнын бардык 12 мүчөсү жыйынтыктарды жокко чыгаруу үчүн добуш беришкен. Фонд өз кезегинде №2 форма боюнча арыз берген шайлоочулардын саны көбөйүп жатканына олуттуу тынчсызданууусун билдирген[2].

КР ЖК депутаттарын шайлоонун жыйынтыгын жараксыз деп таануу жөнүндө чечимди БШК өлкөдөгү коомдук-саясий кырдаалды турукташтыруу максатында кабыл алган. Алдыда боло турган конституциялык реформага байланыштуу белгиленген КР ЖК депутаттарын кайра шайлоо токтотулган.

2020-жылдын 15-октябрында Президент С.Жээнбеков өз каалоосу менен кызматтан кетүү боюнча ачык билдирүү жасаган. 16-октябрда КР ЖКнын депутаттары Президент С.Жээнбековдун кызматтан кетүүсүн кабыл алышкан. 2020-жылдын 24-октябрында БШК КРдин Президентин мөөнөтүнөн мурда шайлоонун датасын 2021-жылдын 10-январына белгилөө чечимин кабыл алган[3].

10-январда мөөнөтүнөн мурда президенттик шайлоо менен катар Кыргызстанда өлкөнүн башкаруу формасын аныктоо боюнча референдум өтүп, анда президенттик башкаруу формасын жарандардын көпчүлүгү тандап алган. Тиешелүүлүгүнө жараша, 2021-жылдын 11-апрелинде өткөн жаңы Конституция боюнча референдумду жергиликтүү шайлоо менен бирге өткөрүү зарылчылыгы келип чыгат. 2021-жылдын 5-майында КРдин жаңы Конституциясы күчүнө кирген.

Жаңы Конституцияга ылайык, КР президенттик башкаруу формасын кабыл алды, анда бир эле Президент өлкөнү эки беш жылдан ашык эмес мөөнөткө жетектей ала тургандыгы белгиленген, ал эми КР ЖКнын депутаттарынын саны 120дан 90го чейин кыскартылган. Конституцияга киргизилген өзгөртүүлөргө байланыштуу конституциялык мыйзамдарга да

---

[2] https://www.commoncause.kg/news/48

[3] "Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖКнын депутаттарын шайлоо жөнүндө" конституциялык Мыйзам, https://shailoo.gov.kg/ru/konstitucionnye-zakony-kr/konstitucionnye-zakony-kr/O_vyborah_Pr-1913/ 48-беренeнин 1 жана 2-бөлүктөрү

КРдин мыйзамдарына жана башка ченемдик-укуктук актыларына да өзгөртүүлөр киргизилет. Конституциялык реформа ишке ашырылгандан кийин бийлик бутактарын мыйзамдаштыруунун акыркы кадамы болуп КР ЖК депутаттарын шайлоону өткөрүү саналат.

1-ГЛАВА. ШАЙЛООЛОР ЖӨНҮНДӨ

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 29-августундагы № 370 Жарлыгы менен Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо 2021-жылдын 28-ноябрына дайындалган. Кыргызстанда КР Жогорку Кеңешине шайлоо пропорционалдык система боюнча (партиялык тизме боюнча – 54 мандат) жана мажоритардык система боюнча (бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча 36 мандат) бир эле мезгилде аралаш системада өткөрүлөт.

Аралаш система менен өлкөдө дээрлик эки шайлоо өнөктүгү жүрүп жатат, муну менен бирге айрым округдарда бир мандаттуу округдар боюнча күрөш катуу атаандаштыктын шартында жүрүп жатканы белгиленген. Маселен, Кадамжай округунда 18 талапкер ат салышса, ал эми Өзгөн округунда 2 гана талапкер, Ноокат округунда 3 талапкер ат салышууда.

Пропорционалдуу системада көп сандагы таптакыр жаңы партиялардын пайда болушу жана катышуусу белгиленет, бул кайрадан коомдо саясатта прогрессивдүү көз караштагы ЖК өкүлдөрүнүн жаңы муунуна болгон сурамдын пайда болушун көрсөтүшү мүмкүн. Партияларды талапкерлер, анын ичинде КР ЖКда иштеп жаткан фракциялардагы депутаттар менен алмаштыруу тенденциясы кайрадан белгиленүүдө.

Конституциялык реформанын натыйжасында, өлкөнүн Конституциясына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүүнүн негизинде КР ЖК депутаттарынын саны 120 депутаттан 90 депутатка чейин кыскарган. Мында, Конституцияда КР ЖК депутаттарын шайлоо тартиби конституциялык мыйзам менен жөнгө салынат деп белгиленген.

Конституциялык мыйзамды 2021-жылдын 26-августундагы Конституцияга шайкеш келтирүү максатында «Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖКнын депутаттарын шайлоо жөнүндө» КРдин конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген, ага ылайык КР ЖК депутаттарын шайлоого аралаш (параллель) шайлоо системасы киргизилген.

Шайлоо системасынын өзгөрүшүнө байланыштуу “Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” конституциялык Мыйзамга сунушталып жаткан өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду кеңири коомдук талкуулоо талап кылынды. Иш жүзүндө шайлоо мыйзамдарын өркүндөтүү боюнча өкмөт аралык жумушчу топ тарабынан уюштурулган бир нече иш-чаралар болуп, анда конституциялык мыйзамга сунушталып жаткан өзгөртүүлөр жана толуктоолор талкууланып, ага ылайык шайлоо системаларынын башка моделдери сунушталды. Бирок парламенттин талкуусунан өтүп, анын жыйынтыгында конституциялык мыйзам кабыл алынган өзгөртүүлөр жана толуктоолор боюнча коомчулукту кеңири тартуу менен коомдук талкуу уюштурулган жок. Жаңы конституциялык законду иштеп чыгуунун жана кабыл алуунун бүткүл процесси тездетилген шарттарда өттү.

Фонд кеңири коомдук талкуу ар тараптарга өз сунуштарын жана сын-пикирлерин айтууга мүмкүнчүлүк түзүп, бир катар маселелерди чечүүгө мүмкүндүк бериш керек болчу деп эсептейт. Өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду кабыл алуунун кыска мөөнөттөрү конституциялык Мыйзамды толук бүтүрүүгө мүмкүндүк берген жок, анын натыйжасында бир катар боштуктар жана айрым учурларда коллизиялар бар.

Киргизилген шайлоо системасына ылайык өлкөнүн бүткүл аймагын камтыган бирдиктүү округ боюнча талапкерлердин ачык тизмеси менен пропорционалдуу система боюнча КР ЖКнын 54 депутаты, ал эми КР ЖКнын 36 депутаты өлкөнүн бүткүл аймагы боюнча түзүлгөн 36 бир мандаттуу округда жөнөкөй мажоритардык системанын негизинде шайланат.

Киргизилген система шайлоолор шайлоо округдарын түзүүнүн, шайлоочулардын тизмелерин түзүүнүн ар кандай принциптери, ар кандай бюллетендер түзүү, добуш берүүчү үкөктөр жана жеңген талапкерлерди аныктоонун ар кандай ыкмалары менен эки параллелдүү шайлоо системасында өткөрүлөөрүн билдирет. Чындыгында, аралаш шайлоо системасын киргизүү шайлоо процессинин ар бир этабында өзүнүн изин жана өзгөчөлүгүн калтырды.

Акыркы 5 жылда өткөн шайлоо өнөктүгүн талдоо тигил же бул талапкерлер же саясий партиялар тарабынан шайлоо өнөктүгүн жүргүзүүдө добуш сатып алуу жана административдик ресурсту кыянаттык менен пайдалануу көбөйгөндүгүн көрсөтөт, бул өз кезегинде калктын шайлоочу органдарга болгон ишенимине бүлгүндүү таасирин тийгизет.

Учурдагы шайлоо өнөктүгүнүн алкагында КРсынын Президенти шайлоону уюштуруунун жана өткөрүүнүн жүрүшүндө добуш сатып алуу жана административдик органды кыянаттык менен пайдаланууга жол берилбестиги жөнүндө бир катар билдирүүлөрдү жасады.

Жарандарга таасир этүүнүн ар кандай формаларын, шайлоого катышууга же катышпоого мажбурлоону болтурбоо максатында Президент “2021-жылдын 28-ноябрында КР ЖК депутаттарын шайлоону эркин, таза жана ачык өткөрүүнү камсыз кылуу боюнча чаралар жөнүндө” Жарлыкка кол койгон, ага ылайык мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына шайлоо мыйзамдарынын мамлекеттик жана муниципалдык кызматчылар үчүн тийиштүү милдеттерди жана чектөөлөрдү белгилеген талаптарын милдеттүү түрдө сактоо тапшырылган, кызмат адамдарынын шайлоо комиссияларынын ишине кийлигишүүсүнө тыюу салуу, мамлекеттик жана муниципалдык кызматчылардын шайлоо алдындагы үгүт иштерине катышуусуна, кандайдыр бир талапкерлердин, саясий партиялардын пайдасына кызматтык же кызматтык абалын пайдаланууга тыюу салуу белгиленген.

2-ГЛАВА. КООМДУК – САЯСИЙ КЫРДААЛ

Байкоочулардын маалыматына ылайык өлкөдө шайлоонун алдындагы коомдук-саясий кырдаал салыштырмалуу тынч. Бирок шайлоо алдындагы мезгил мурдагы шайлоо өнөктүктөрү (2020-жылдагы парламенттик шайлоо, 2021-жылдагы мөөнөтүнөн мурда президенттик шайлоо жана жергиликтүү шайлоолор) сыяктуу эле пандемия шартында өтүп жатканын белгилей кетүү керек, мында экономиканы калыбына келтирүү жай темп менен жүрүп жатат, тиешелүүлүгүнө жараша, өлкөнүн көпчүлүк жарандарында оор социалдык-экономикалык абал белгиленет. Байкоочулар жумушсуздуктун көбөйүшүнө, керектөөчү өнүмдөрдүн бааларынын өсүшүнө, калктын сатып алуу жөндөмдүүлүгүнүн төмөндөшүнө, Бишкектин чет жакаларында жана аймактарда электр энергиясын керектөөгө коюлган чектөөлөрдөн улам электр энергиясынын өчүрүлүшүнө байланыштуу жарандардын нааразычылыгын белгилешүүдө, муну менен бирге борбор шаарда экологиялык абал начарлап баратат.

36 шайлоо округундагы УМБнын 36 командасынан алынган маалыматтарга ылайык коомдук-саясий кырдаал салыштырмалуу тынч бойдон калууда. Бирок айрым округдарда эпидемиологиялык абалдын начарлашына жана сасык тумоо жана КРВИнин (Бишкек шаарында жана Ош облусунда) жайылышына байланыштуу кырдаал курчуп турат.

Митингдер жана жарандардын тынч чогулуш учурлары Аламүдүн районунда - 2, Бишкек шаарында - 1, Ош облусунун Көк-Жар округунда (Ноокат шаары) - 4 учур, Төлөйкөн районунда (Ош жана Кара-Суу шаарлары) - 3. Негизинен митингдер жарандардын оор социалдык-экономикалык абалы менен байланыштуу.

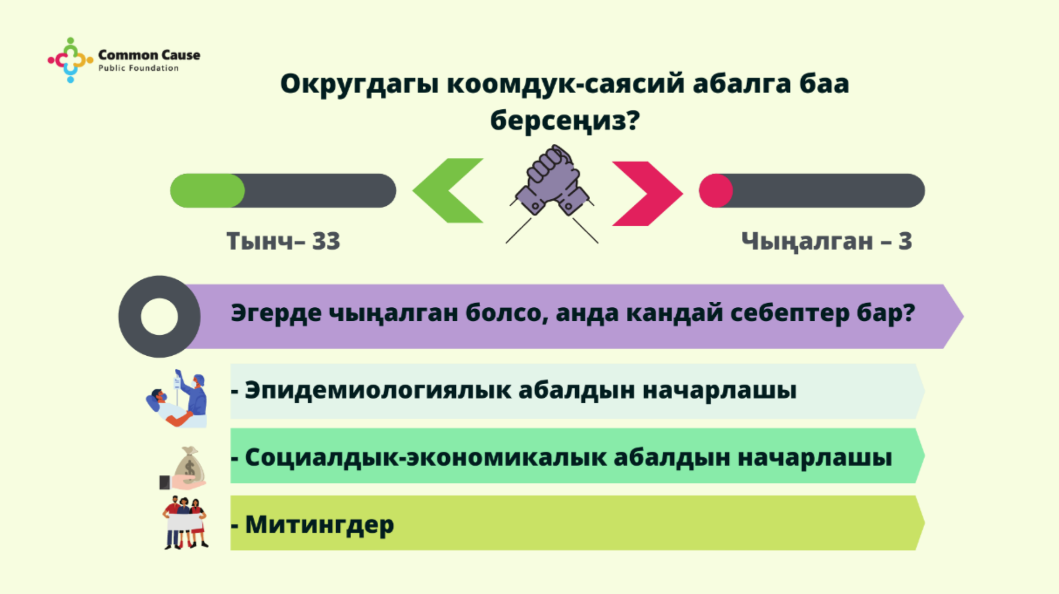

Коронавирустук пандемия кыргыз коомчулугунун көңүл чордонунда калууда, белгилей кетүү керек нерсе, өлкө пайда болгон жаңы шарттарга ыңгайлашкан, ал эми вакцинанын жок дегенде бир дозасы менен эмделгендердин саны 1 061 213 адамга жеткен, бул жалпы калктын 16% түзөт, негизинен булар ири шаарлардын тургундары. Жарандарга ар кандай өндүрүштөгү COVID-19га каршы вакциналар сунушталганына карабастан, калктын көбү эмдөөдөн өтө элек.

2021-жылдын 10 айынын жыйынтыгы боюнча өлкөнүн ИДӨ экономикасы 1,6% өстү, бул 2020-жылдын октябрь айында 7,3%га чукул экономикалык төмөндөөдөн кийин экономиканын жай калыбына келе жатканын билдирет[4].

3-ГЛАВА. МЫЙЗАМ ЧЫГАРУУ БАЗАСЫНА ТАЛДОО ЖҮРГҮЗҮҮ

КРдин 2011-жылдын 2-июлундагы № 68 «Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 1-беренесине ылайык[5], **шайлоо мыйзамдары** – Кыргыз Республикасында шайлоо өткөрүүнүн тартибин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын жыйындысы.

Шайлоо системасынын азыркы абалы, биринчи кезекте, шайлоону уюштурууга жана өткөрүүгө байланышкан негизги маселелердин мыйзам чыгаруу жагынан канааттандыраарлык көрүнөт.

Шайлоо укуктарынын булактары болуп шайлоо укук мамилелерин жөнгө салуучу ченемдерди камтыган укуктук актылар саналат. Шайлоо укугунун булактарынын системасынын негизги элементтери болуп төмөнкүлөр саналат:

1) Биринчи топко улуттук деңгээлде кабыл алынган мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар кирет. Бул, биринчи кезекте, мамлекеттик бийлик органдарын жана

[4] Улуттук статистика комитети

[5] Кар.: КРдин 2011-жылдын 2-июлундагы № 68 «КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык Мыйзамы // http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203244

жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын түзүүнүн алгачкы башталышы бекитилген Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Бул топтун булактарына ошондой эле шайлоо системасын уюштурууну жөнгө салуучу мыйзамдар, Президенттин жарлыктары жана Өкмөттүн токтомдору кирет, б.а. жарыялоо КРдин Конституциясында түздөн-түз каралган.

– КР Конституциясы[6];

– КРдин 2011-жылдын 2-июлундагы № 68 «Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык Мыйзамы[7];

– КРдин 2021-жылдын 26-июнундагы № 79 «Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы жөнүндө» конституциялык Мыйзамы[8];

– КРдин 2011-жылдын 30-июнундагы № 62 «Кыргыз Республикасынын шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө» Мыйзамы[9];

– Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоону өткөрүүнүн шарттарын жана тартибин жөнгө салуучу КР БШКнын токтомдору (жоболору, нускамалары ж.б.).

2) Эл аралык шайлоо стандарттарын бекиткен КРдин эл аралык келишимдери;

Бул топко эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптери жана ченемдери, шайлоо укук мамилелерин жөнгө салууга багытталган КРдин эл аралык келишимдери кирет. Бул адамдын анык таза жана эркин шайлоо өткөрүүгө катышуу, өз өлкөсүн, муниципалдык түзүлүшүн башкарууга түздөн-түз же эркин шайланган өкүлдөр аркылуу катышуу укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылган универсалдуу эл аралык актылар.

3) КРдин сот инстанцияларынын чечимдери;

4) Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын шайлоо укук мамилелерине тийиштүү токтомдору;

5) Мында, КРдин жарандарынын шайлоо укуктарын ишке ашырууга тийиштүү айрым ченемдер так ошол шайлоо мамилелерин тартипке келтирүүгө түздөн-түз максаттуу багытталганбаган жана финансылык, административдик, жазык, жазык процесстик жана КРдин башка мыйзамдарынын тармактарына жана олуттуу бөлүгү мамлекеттик укук системасына кирген жана шайлоо мамилелерин жөнгө салууга түздөн-түз арналган башка бир катар мыйзам чыгаруу актыларынын түзүмдүк элементтери болуп саналган төмөнкү укуктук актыларда камтылат:

– КРдин 2017-жылдын 2-февралындагы № 19 Жазык кодекси[10];

---

[6] Кар.: КР Конституциясы http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213

[7] См.: КРдин 2011-жылдын 2-июлундагы № 68 «КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык Мыйзамы // http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203244

[8] Кар.: КРдин 2021-жылдын 26-июнундагы № 79 «Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы жөнүндө» конституциялык Мыйзамы // http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112260

[9] Кар.: КРдин 2011-жылдын 30-июнундагы № 62 «Кыргыз Республикасынын шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө» Мыйзамы // http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203100?cl=ru-ru

[10] Кар.: КРдин 2017-жылдын 2-февралындагы № 19 Жазык кодекси // http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527

– КРдин 2017-жылдын 13-апрелиндеги № 58 Бузуулар жөнүндө кодекси[11];

– КРдин 2017-жылдын 1-февралындагы № 18 Жоруктар жөнүндө кодекси[12];

– КРдин 2017-жылдын 25-январындагы № 13 Административдик-процесстик кодекси[13];

– КРдин 2017-жылдын 20-январындагы № 6 Жарандык процесстик кодекси[14].

Бул булактардын ченемдери шайлоо системасынын негиздерин, мамлекеттик бийлик органдарына жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына шайлоолорду өткөрүүнүн тартибин түзөт.

Аталган ченемдик актылардын ичинен КРдин Конституциясында мамлекеттин конституциялык негиздеринин ажырагыс бөлүгү болуп саналган шайлоону уюштуруунун негизги принциптери бекитилген.

Биринчиден, Конституциянын 2-беренесинде КРдин жарандары өзүнүн бийлигин түздөн-түз шайлоолордо жана референдумдарда жүзөгө ашырары белгиленген.

Ошондой эле, КРдин Конституциясынын 2-беренесинде шайлоо укугунун принциптери келтирилген: Шайлоолор эркин, жалпыга бирдей, тең жана тикелей шайлоо укугунун негизинде жашыруун добуш берүү менен өткөрүлөт. КРдин 18 жашка толгон жарандары шайлоо укугуна ээ болот.

2021-жылдын 11-апрелинде референдумда (жалпы элдик добуш берүү менен) кабыл алынган КРдин Конституциясынын жаңы редакциясы КРдин 2021-жылдын 5-майындагы № 59 Мыйзамы менен колдонууга киргизилген. Жогоруда аталган Мыйзам жана Конституциясы күчүнө киргенден тартып 2010-жылдын 27-июнунда референдумда кабыл алынган КРдин Конституциясы жана аны колдонууга киргизүү жана ага өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө КРдин мыйзамдары күчүн жоготту деп табылган.

Эски редакциядагы Конституциядан айырмаланып, жаңы редакциядагы КРдин Конституциясында КР ЖК депутаттарын шайлоо боюнча шайлоо системасы белгиленген эмес. Шайлоо системасы КРдин конституциялык Мыйзамы менен белгиленет.

КРдин Президентин жана Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоону уюштуруу жана өткөрүү ишин толук өлчөмдө жөнгө салуучу ченемдик укуктук акт КРдин 2011-жылдын 2-июлундагы № 68 «КРдин Президентин жана КРдин Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» Конституциялык Мыйзамы (мындан ары - Конституциялык Мыйзам) болуп саналат, ал мурда колдонулуп жүргөн КРдин Шайлоо жөнүндө КРдин Кодексинин ордуна кабыл алынган жана мыйзам чыгаруу актыларынын ичинен эң жогорку күчкө ээ болгон ченемдик укуктук акт болуп саналат, анда КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоону уюштурууга жана өткөрүүгө байланышкан ченемдердин көпчүлүгү багытталган.

[11] Кар.: КРдин 2017-жылдын 13-апрелиндеги № 58 Бузуулар жөнүндө кодекси // http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111565

[12] Кар.: КРдин 2017-жылдын 1-февралындагы № 18 Жоруктар жөнүндө кодекси // http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111529?cl=ru-ru

[13] Кар.: КРдин 2017-жылдын 25-январындагы № 13 Административдик-процесстик кодекси // http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=94228

[14] Кар.: КРдин 2017-жылдын 20-январындагы № 6 Жарандык процесстик кодекси// http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111521?cl=ru-ru

КРдин 2009-жылдын 20-июлундагы № 241 «КРдин ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Мыйзамынын[15] 4-беренесинин биринчи бөлүгүнүн 10-абзацына ылайык КР БШКнын токтому - өзүнөн жогору юридикалык күчкө ээ болгон ченемдик укуктук актылардын негизинде жана аларды аткаруу үчүн КР БШК тарабынан өз компетенциясынын чегинде кабыл алынуучу жана ушул Мыйзамда көрсөтүлгөн талаптарга ылайык келүүчү ченемдик укуктук акт.

Ошентип, КР БШКнын токтому ченемдик укуктук актылардын бир түрү болуп саналат.

«Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» КРдин Мыйзамынын 6-абзацына ылайык КР БШК ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу (чыгаруу) укугу берилген ченем жаратуучу орган болуп саналат.

Шайлоо укугунун ченемдерин камтыган ченемдик укуктук актыларга акыркы өзгөртүүлөр КРдин 2021-жылдын 26-августундагы № 103 конституциялык Мыйзамы менен киргизилген.

Шайлоо системасы:

КРдин 2021-жылдын 26-августундагы № 103 «КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» КРдин конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» конституциялык Мыйзамы менен конституциялык Мыйзамга бир катар өзгөртүүлөр киргизилген, алардын эң олуттууларынын бири болуп КР ЖК депутаттарын шайлоо боюнча шайлоо системасынын пропорционалдуудан аралаш шайлоо системасына өзгөрүүсү саналат.

КР ЖК депутаттарын шайлоонун аралаш (параллель) шайлоо системасы депутаттардын бир бөлүгү (54 депутат) ачык тизме менен пропорционалдык система боюнча, ал эми депутаттардын бир бөлүгү (36) көпчүлүккө тийиштүү мажоритардык система боюнча шайлана тургандыгын билдирет.

Шайлоо комиссиисы:

Конституциялык Мыйзамдын 12-беренесине жана КРдин 2011-жылдын 30-июнундагы № 62 «КРдин шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө» Мыйзамына (мындан ары - КР Мыйзамы) ылайык шайлоо комиссиялары КРдеги шайлоону даярдоону жана өткөрүүнү уюштурат, КРдин жарандарынын шайлоо укуктарын ишке ашырууну жана коргоону камсыз кылат.

КРдин шайлоо комиссияларынын бирдиктүү тутумун төмөнкүлөр түзөт:

1) Борбордук шайлоо комиссиясы (БШК);

1-1) Округдук шайлоо комиссиялары ЖК депутаттарын шайлоону даярдоо жана өткөрүү мезгилине БШК аныктаган тартипте, тиешелүү шайлоо округдарында иштеп жаткан тиешелүү аймактык шайлоо комиссияларынын мүчөлөрүнүн ичинен БШК тарабынан түзүлөт;

2) аймактык шайлоо комиссиялары: Бишкек, Ош шаардык шайлоо комиссиялары, шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча райондук шайлоо комиссиялары, шаардык шайлоо комиссиялары - БШКнын чечими боюнча;

---

[15] Кар.: КРдин 2009-жылдын 20-июлундагы № 241 «КРдин ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Мыйзамы// http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=28680

3) участоктук шайлоо комиссиялары.

КРдин Конституциясынын 80-беренесинин үчүнчү бөлүгүнүн 6) пунктуна ылайык КР ЖК БШКнын мүчөлөрүн: жарымын Президенттин сунуштамасы боюнча, ал эми жарымын өзүнүн демилгеси менен шайлайт жана мыйзамда каралган учурларда аларды кызмат ордунан бошотот.

Ошентип, БШКнын курамын түзүү боюнча эки гана субъект каралат. Мында, БШК курамына оппозициядан талапкерлерди көрсөтүү укугу жөнүндө ченем жок.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын мурунку редакциясы, 74-берененин төртүнчү бөлүгүнүн 4) пунктунда БШКнын мүчөлөрүн КР ЖК шайлайт деп каралган: үчтөн бирин - Президенттин, үчтөн бирин - парламенттик көпчүлүктүн жана үчтөн бирин - парламенттик оппозициянын сунуштамасы боюнча шайлайт; мыйзамда каралган учурларда аларды кызматтарынан бошотот.

2021-жылдын 26-июнунда № 79 «Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы жөнүндө» КРдин конституциялык Мыйзамы кабыл алынган.

Шайлоо округдары:

Шайлоо округдарын жана участокторун түзүү тартиби конституциялык Мыйзамдын 13-беренеси жана КР БШКнын 2020-жылдын 20-январындагы № 4 токтому менен бекитилген Шайлоо округдарынын жана шайлоо участокторунун схемаларын жана чектерин башкаруунун тартиби жөнүндө жобо менен жөнгө салынат.

Талапкерлердин тизмелери боюнча саясый партиялар тарабынан көрсөтүлгөн ЖК депутаттарын шайлоону өткөрүү үчүн КРдин бүткүл аймагы бирдиктүү шайлоо округу болуп саналат.

Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча ЖК депутаттарын шайлоо калкты каттоо, жер ресурстарын башкаруу чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан берилген маалыматтардын негизинде түзүлгөн шайлоо округдары боюнча өткөрүлөт.

- Мыйзамдарга ылайык, бир мандаттуу шайлоо округдарын түзүүдө төмөнкү талаптар сакталууга тийиш:

- шайлоо округдарынын шайлоочулардын саны боюнча болжолдуу теңдиги, мында шайлоочулардын өкүлчүлүгүнүн орточо ченеминен 20 пайыздан ашпаган четтөөгө жол берилет. БШК шайлоочулардын өкүлчүлүгүнүн орточо көрсөткүчүн 100 476 +/- 20% деп белгиледи;

- шайлоо округу бирдиктүү аймакты түзөт, шайлоо округун өз ара чектешпеген аймактардан түзүүгө жол берилбейт;

- аталган талаптарды сактоодо, эреже катары, республиканын административдик-аймактык бөлүнүшү эске алынат.

Шайлоочулардын тизмелери:

Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча (36 депутатты шайлоо боюнча мажоритардык система) КР жарандары тизмеге киргизилет:

- Добуш берүү күнү жигердүү шайлоо укугуна ээ болгондор;
- Биометрикалык каттоодон өткөндөр.

- Жергиликтүү коомдоштуктун мүчөлөрү болуп саналгандар *(бир мандаттуу округдун курамына кирген айыл аймагында, шаарда туруктуу жашагандар)*. Шайлоочунун жергиликтүү жамааттагы мүчөлүгү **добуш берүү күнүнө чейинки 90 күндөн кем эмес** мөөнөттө жарандын паспортунда, паспорттун тибинде жазылган жашаган жерин каттоо жөнүндө белги же болбосо Кыргыз Республикасынын Улуттук паспортторунун мамлекеттик реестринде (УПМР) жашаган жеринин дарегин каттоо менен аныкталат;

Шайлоо босоголору:

КРдин 2020-жылдын 30-июнундагы (2020-жылдын 3-июлунда күчүнө кирген) № 68 «Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамы кабыл алынганга чейин, тогуз пайыздык шайлоо босогосу иштеген.

Бирок, жогоруда аталган конституциялык мыйзамга ылайык “КР Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө” КРдин конституциялык Мыйзамынын 1-пунктундагы, 2-бөлүгүнүн экинчи абзацындагы, 64-берененин 3-бөлүгүнүн биринчи абзацындагы "9" цифрасы "7" цифрасына алмаштырылган. 2020-жылдын октябрында ЖК депутаттарын шайлоодо жети пайыздык шайлоо босогосу күчүнө колдонулган.
Андан кийин шайлоо босогосунун өлчөмү эки жолу өзгөртүлүп, азыркы убакта беш пайызды түзөт. Ал эми аймактык босого 0,5%ды түзөт.

Талапкерлерди көрсөтүү:

Талапкерлерди көрсөтүүнүн жана каттоонун тартиби конституциялык Мыйзамдын жоболору менен толук жөнгө салынган.

Ачык тизмелер менен пропорционалдык система боюнча көрсөтүү субъектиси болуп 54 талапкерден турган талапкерлердин тизмесин көрсөткөн саясий партия саналат.

Мажоритардык система боюнча талапкерлерди көрсөтүү укугу өзүн-өзү көрсөтүү жолу менен саясий партияларга жана жарандарга таандык.

Добуш берүү күнү:

Добуш берүү күнү шайлоочу 2 шайлоо бюллетенин алат:

► бир - саясий партиялардын аталыштары чучукулак боюнча аныкталган тартипте көрсөтүлгөн бирдиктүү шайлоо округу боюнча жана чарчынын тышкы сол тарабында номерленген 54 бош чарчы. Бош чарчынын номери талапкерлердин тизмесиндеги талапкердин иреттик номерине туура келет;

► экинчиси - бир мандаттуу шайлоо округу боюнча, анда талапкерлердин фамилиясы, аты, атасынын аты, туулган жылы чучукулак аркылуу аныкталуучу ырааттуулукта көрсөтүлөт.

Добуш берүү жол-жобосу татаал. Шайлоочу бюллетенди толтуруунун тууралыгын түшүнбөй калышы мүмкүн. Ошондой эле шайлоочу анын пайдасына добуш берүүнү каалаган талапкерди издөөгө байланыштуу добуш берүүнүн мүмкүн болгон кечеңдеши башка шайлоочулардын нааразычылыгын жаратат жана эпидемиологиялык коопсуздук эрежелерин бузууга алып келет.

4-ГЛАВА. ШАЙЛОО КОМИССИЯСЫНЫН ИШМЕРДИГИ

Жалпысынан, алдын ала отчетто чагылдырылган мезгилдеги шайлоо комиссияларынын ишмердүүлүгүнө баа берип, Фонд БШКнын иши ачык-айкын жана белгиленген тартипте жүргүзүлүп жатканын, чечимдерди кабыл алууда коллегиалдуулуктун принциби сакталып жатканын белгилейт. БШКнын ишмердүүлүгү тууралуу бардык маалыматтар ачык жана расмий https://shailoo.gov.kg/ сайтында, Телеграм каналында жана Ютуб каналында жайгаштырылат. Кошумчалай кетсек, КР БШКнын бардык жыйындары Комиссиянын Ютуб каналында да онлайн шартында көрсөтүлүп турат.

Фонд БШКнын калкты маалымдоо боюнча иши бир топ жакшырганын белгилейт. БШК шайлоочуларды жана шайлоо процессинин башка катышуучуларын шайлоо, Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоону даярдоо жана өткөрүү боюнча мыйзамдарга киргизилген өзгөртүүлөр жана толуктоолор жөнүндө маалымдоо боюнча кеңири маалыматтык иштерди жүргүзүп, көптөгөн видеоматериалдарды, басма сөз материалдарын, окуу курстарын, телевидение жана радио каналдарындагы программаларды чыгарууда.

Мындан тышкары, өлкөнүн бардык аймактарында шайлоо процессинин бардык субъекттери үчүн донордук уюмдардын техникалык колдоосунда шайлоо мыйзамдарынын жаңы ченемдери, шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүүнүн тартиби, талапкерлердин, саясий партиялардын шайлоо өнөктөрүн каржылоо, байкоо жүргүзүү процесси, натыйжаларды белгилөө жана жыйынтыктарды аныктоо боюнча офлайн шартында окутуу тренингдери өткөрүлүүдө.

Бирок, Фонддун байкоочулары белгилегендей, КР БШКнын алдыдагы жыйындары жөнүндө өз убагында же күтүүсүз кабардар кылуу менен байланышкан көйгөйлөр дагы деле болуп жатат. Мындан тышкары, талапкерлердин жана саясий партиялардын өкүлдөрүнүн айтымында, бир катар учурларда кабыл алынган чечимдердин көчүрмөлөрү жана башка суралган материалдар өз убагында берилбей жатат.

БШКнын сайты, аракеттерге карабастан, жөнөкөй колдонуучу үчүн дагы эле бир топ татаал болуп жатат. "Издөө" баскычы дайыма эле туура маалыматты бербейт. Сайтка жайгаштырылган көп сандаган маалыматтар, натыйжалуу навигация баскычтарынын жоктугу БШКнын сайты менен иштөөнү кыйындатып жатат.

Саясий партиялардын жана талапкерлердин өкүлдөрү БШКнын отурумдарынын жүрүшүндө алар жок болгон БШКнын отурумдарында, алардын айрым мүчөлөрүнүн үн билдирүүлөрүн жөнөтүү практикасы калыптанып калганына нааразылыгын билдиришти.

Фонд ошондой эле айрым округдук шайлоо комиссияларынын ишинде айрым кемчиликтер, анын ичинде ачык-айкын эместик, санитардык ченемдер боюнча сунуштоолорду бузуулар бар экенин белгилейт. Айрым байкоочулар отурумдарды белгилөө жөнүндө маалымат бербегендиктен, өз убагында билдирилбегендиктен жана отурумдардын башталышын белгисиз мөөнөткө кечиктирүүдөн улам ОШКнын отурумдарды өткөрүү боюнча ишин уюштурууга нааразычылыгын билдиришти. Мындан тышкары, бир катар округдук шайлоо комиссияларында байкоочулар округдук шайлоо комиссиялары тарабынан тигил же бул документтерди жана материалдарды бербөө, Округдук шайлоо комиссияларынын арыздарынын жана даттанууларынын реестрине кирүү мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу көйгөйлөрүнө туш болушат.

4.1 Борбордук шайлоо комиссиясы

Шайлоо комиссияларынын иши негизгилери КРдин Конституциясы, “КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө” конституциялык Мыйзамы, «КРдин Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө» конституциялык Мыйзамы, «КРдин Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы жөнүндө», «КРдин Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиясы жөнүндө» конституциялык Мыйзамы болуп саналган ченемдик укуктук актылар, КР БШКнын Регламенти жана КРдин башка ченемдик укуктук актылар менен жөнгө салынат. БШК КРде шайлоолорду жана референдумдарды даярдоону жана өткөрүүнү камсыз кылуучу жана шайлоо мыйзамдарында белгиленген иерархияга ылайык шайлоо комиссияларынын системасын жетектеген туруктуу иштеген мамлекеттик орган болуп саналат.

Шайлоо комиссиялары өз ишин төмөндөгү принциптерде жүзөгө ашырышат:

1) мыйзамдуулук;
2) айкындуулук;
3) ачыктык;
4) көз карандысыздык;
5) коллегиялуулук;
6) адилеттүүлүк;
7) калыстык.

2021-жылдын 26-июнунда өлкөнүн парламенти “КРдин Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы жөнүндө” жаңы конституциялык мыйзамды кабыл алып, ага ылайык БШКны түзүү тартиби өзгөртүлгөн.

Ошентип, кабыл алынган мыйзамга ылайык, БШКнын курамы 5 жылдык мөөнөткө түзүлөт жана КР ЖК тарабынан шайлануучу 12 мүчөдөн турат. Мында БШКнын курамынын жарымын КРдин Президенти, калган жарымын өз демилгеси боюнча КРЖК көрсөтөт.

БШКнын азыркы курамы «КРдин Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы жөнүндө» аталган конституциялык мыйзамдын ченемдерине ылайык түзүлгөн жана төмөнкүдөй:

1. КР БШКнын төрагасы Н.К. Шайлдабекова (КР Президентинин сунушу боюнча)
2. КР БШКнын төрагасынын орун басары Т.У. Шайназаров (КР ЖК - «Өнүгүү-Прогресс» сунушу боюнча)
3. КР БШКнын төрагасынын орун басары Н. Койчукеев (КР Президентинин сунушу боюнча)
4. КР БШКнын мүчөсү М. Наспеков (КР Президентинин сунушу боюнча)
5. КР БШКнын мүчөсү А.Дубанбаева (КР Президентинин сунушу боюнча)
6. КР БШКнын мүчөсү А.Жумалиева (КР Президентинин сунушу боюнча)
7. КР БШКнын мүчөсү А. Жупуева (КР Президентинин сунушу боюнча)
8. КР БШКнын мүчөсү А.Г. Бекматов (КР ЖКнын «Бир Бол» фракциясынын сунушу боюнча)
9. КР БШКнын мүчөсү У.К. Жылкыбаев (КР ЖКнын «СДПК» фракциясынын сунушу боюнча);
10. КР БШКнын мүчөсү К.А. Маматов (КР ЖКнын «Республика — Ата-Журт» фракциясынын сунушу боюнча)

11. КР БШКнын мүчөсү И.М. Гайпкулов (КР ЖКнын «Ата Мекен» фракциясынын сунушу боюнча)
12. КР БШКнын мүчөсү А. Эшимов (КР ЖКнын «Кыргызстан» фракциясынын сунушу боюнча)

Бирок, 2021-жылдын сентябрында КР БШКнын мүчөсү А.Ж. Эшимов аттуу жаран кылмышка шектүү катары кармалып, КР УКМКнын тергөө камак жайына киргизилген. Учурда анын иши боюнча тергөө иштери уланууда. Ошентип, КР ЖК депутаттарын шайлоону уюштуруунун жана өткөрүүнүн жүрүшүндө БШКнын курамы толук болгон эмес.

Фонддун байкоочулары отчеттук мезгилде БШКнын 54 отурумун катташкан. 2021-жылдын 15-ноябрына карата КР БШКга 80 арыз, даттануу жана кайрылуу келип түшкөн.

Анын ичинен:

- БШКнын ыкчам аракеттенүү боюнча координациялык тобуна - 43:
- БШКнын шайлоочулардын арыздарын жана даттанууларын кароо боюнча жумушчу тобуна - 28
- БШКнын маалымат берүү жана үгүт иштери боюнча жумушчу тобуна – 9

1. Арыздардын/кайрылуулардын категориялары:

a) Шайлоочулардын добуштарын сатып алуу мүмкүндүгү жөнүндө - 28
b) Шайлоо алдындагы үгүт иштеринин шарттарын бузуу жөнүндө - 26
c) Административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалануу жөнүндө - 15
d) Шайлоо укуктарын жүзөгө ашырууга тоскоолдук кылуу жөнүндө - 1
e) Участоктук шайлоо комиссиясына даттануу - 1
f) Шайлоо фондун каржылоонун тартибин бузуу - 1
g) Талапкерди/талапкерлердин тизмесин каттоону жокко чыгаруу жөнүндө - 3
h) Талапкерлердин тизмесинен с/п көрсөтүү тартибин мүмкүн бузуу жөнүндө - 2
i) Талапкерди жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө тергөө органдарынын өтүнүчү - 1
j) Талапкер жөнүндө атайылап жалган маалыматтарды тараткандыгы жөнүндө - 2

1. Аймактар:

a) Бишкек – 26
b) Чүй облусу – 10
c) Ош облусу – 23
d) Жалал-Абад облусу - 7
e) Нарын облусу – 4
f) Баткен облусу – 1
g) Ысык-Көл облусу – 7
h) Талас облусу – 2

2. Көрүлгөн чаралар:

a) Маалыматты каттоо журналына (МКЖ) катталган - 21, анын ичинен:

- номенклатуралык көктөмөгө чыгарылган - 15
- ОШКнын кароосуна өткөрүлүп берилген – 4
- текшерүү жүргүзүлүп жатат - 2

b) **Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине (КЖБР) катталган - 23, анын ичинен:**

- сотко жиберилген - 2 (ОшМУнун окутуучулары - Б.Д. Идаев, Т.А. Турдубаевага карата 87-1-бер. "Административдик ресурсту кыянаттык менен пайдалануу" студенттерди үгүт иштерине тартуу үчүн; Куршаб а. музыкалык мектебинин мугалимине карата.
- М. Абдыманап 87-1-бер. "Административдик ресурсту кыянаттык менен пайдалануу")
- сотко чейинки тергөө амалдары жүрүп жатат - 6 (талон боюнча бензин берүү фактысы боюнча КР ЖКнын 192-беренеси "шайлоочуларды сатып алуу" боюнча шектенүү жөнүндө "Азаттык" с/п жооптуу адамы - А.Жээналиевге билдирүү келген)
- кылмыштын курамы жок болгондуктан тергөө токтотулган – 15

c) **кароодо – 1**

3. **БШКнын/ОШКнын чаралары:**

a) **шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүүнүн эрежелерин жана тартибин бузгандыгы үчүн талапкерлерге жазуу жүзүндөгү эскертүү берилген - 8:**

- Нурбек уулу О., №32 Кочкор шайлоо округу боюнча депутаттыкка талапкер;
- Н.Талипов, №3 Кадамжай шайлоо округу боюнча депутаттыкка талапкер;
- Ш.Ташиев, №14 Жалал-Абад шайлоо округу боюнча депутаттыкка талапкер;
- Б.Бегалиев, №25 Аламүдүн округу боюнча КР ЖК депутаттыгына талапкер.
- Д.Бекешев, №28 Октябрь округу боюнча КР ЖК депутаттыгына талапкер.
- К.Мамыров, №31 Чүй-Кемин шайлоо округу боюнча депутаттыкка талапкер;
- Б.К.Райымкулов, №22 Жайыл шайлоо округу боюнча депутаттыкка талапкер;
- У.Примов, №11 Алай шайлоо округу боюнча депутаттыкка талапкер

b) **башка адамдарга/уюмдарга эскертүү берилген - 2:**

- Кыргыз Республикасынын Коомдук телерадиоберүү корпорациясы (КТРК)
- М.Мурзаев, №2017 УШКнын төрагасы шайлоо процессине байланышпаган иштери үчүн.

c) **шайлоо алдындагы үгүт иштеринин эрежелерин жана тартибин бузганы үчүн 9 талапкерге/жаранга 67 500 сом суммасында айып салынды:**

- №35 Ак-Суу округу боюнча өзүн-өзү көрсөткөн талапкер А.Т. Түмөнбаевге 7 500 сом өлчөмүндө;
- «Ата Журт Кыргызстан» с/псынан КР ЖК депутаттыгына талапкер А.А.Эгембердиевге 7 500 сом өлчөмүндө;
- № 22 Ленин шайлоо округу боюнча КР ЖК депутаттыгына талапкер А.Р. Ташиевге 7 500 сом өлчөмүндө;
- «Ынтымак» с/псынан КР ЖК депутаттыгына талапкер А.Н. Шыкмаматовго 7 500 сом өлчөмүндө;
- жаран Д.Тургуналиевге 7 500 сом өлчөмүндө;
- жаран А.Касымовага 7 500 сом өлчөмүндө;
- жаран И.А.Чотобаевге 7 500 сом өлчөмүндө;
- жаран И.Л. Төрөкуловго 7 500 сом өлчөмүндө;
- жаран Б.Өмүрзаковага 7 500 сом өлчөмүндө;

d) **тиешелүү органдарга жөнөтүү чечими кабыл алынган - 3:**

- Тайчабаров Кудретке карата шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүүнүн эрежелерин жана тартибин бузгандыгы үчүн мыйзамдарга ылайык тийиштүү чараларды көрүү үчүн материалдарды КРдин Президентинин Администрациясына жөнөтүү жөнүндө чечим кабыл алынган;
- ОшМУнун жетекчилигине карата, баш ийген кызматкерлердин ишмердүүлүгүнө тиешелүү көзөмөл болбогондугу үчүн КРдин Министрлер Кабинетине жана КРдин Билим

берүү жана илим министрлигине ОшМУнун жетекчилигинин жоопкерчилигин кароо жана тиешелүү чараларды көрүү үчүн сунуш жөнөтүлдү.

- Youtube-каналына карата «Акырки жаңылыктар» КР Бузуулар жөнүндө кодексинин 45-беренесинде каралган административдик жоопкерчиликке тартуу үчүн менчик ээлерин аныктоо максатында материалдарды ыйгарым укуктуу ИИОго жөнөтүү чечими кабыл алынган.

е) 2021-жылдын 18-ноябрында КР БШКнын отурумунда КР УКМКдан түшкөн материалдардын негизинде шайлоочулардын добуштарын сатып алууга байланыштуу Ленин бир мандаттуу шайлоо округу боюнча талапкер К.Жолдошбаевди каттоону жокко чыгаруу жөнүндө чечим кабыл алынган.

4.2 Округдук жана участоктук шайлоо комиссиясы

Фонда буга чейин конституциялык мыйзамга киргизилген өзгөртүүлөргө жана толуктоолорго ылайык жаңы аралаш шайлоо системасы киргизилгенин белгилеген. Муну менен бирге, КР ЖК депутаттарын шайлоону уюштуруу жана өткөрүү төмөнкүлөр тарабынан жүзөгө ашырылат:

-Борбордук шайлоо комиссиясы

- округдук шайлоо комиссиялары

- участоктук шайлоо комиссиялары

Округдук шайлоо комиссиялары КР ЖК депутаттарын шайлоону даярдоо жана өткөрүү мезгилине тиешелүү аймактык шайлоо комиссияларынын мүчөлөрүнүн ичинен түзүлөт жана КР ЖК депутаттарын шайлоонун натыйжалары расмий жарыялангандан кийин БШКнын чечими боюнча өз ыйгарым укуктарын токтотот.

Фонд «КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» КРдин конституциялык мыйзамда округдук шайлоо комиссияларынын ишмердүүлүгүнө, анын ичинде добуш берүүнүн жыйынтыгын чыгарууга байланыштуу бир катар мүчүлүштүктөр бар экенин белгилейт. Мындан тышкары, Фонд «КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык мыйзамга өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилгенине карабастан, «Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялары жөнүндө» КРдин Мыйзамына тиешелүү өзгөртүүлөр киргизилбегендигин белгилейт. Мындай кырдаалда бар болгон кемчиликти КР БШК жаңы кабыл алуу жана КР БШКнын колдонуудагы ченемдик укуктук актыларга өзгөртүүлөрдү киргизүү жолу менен жоюуга туура келди.

Бирок Фонд «КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» КРдин конституциялык Мыйзамына да, «Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча шайлоо комиссиялар жөнүндө» КР Мыйзамына да тиешелүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү зарыл деп эсептейт.

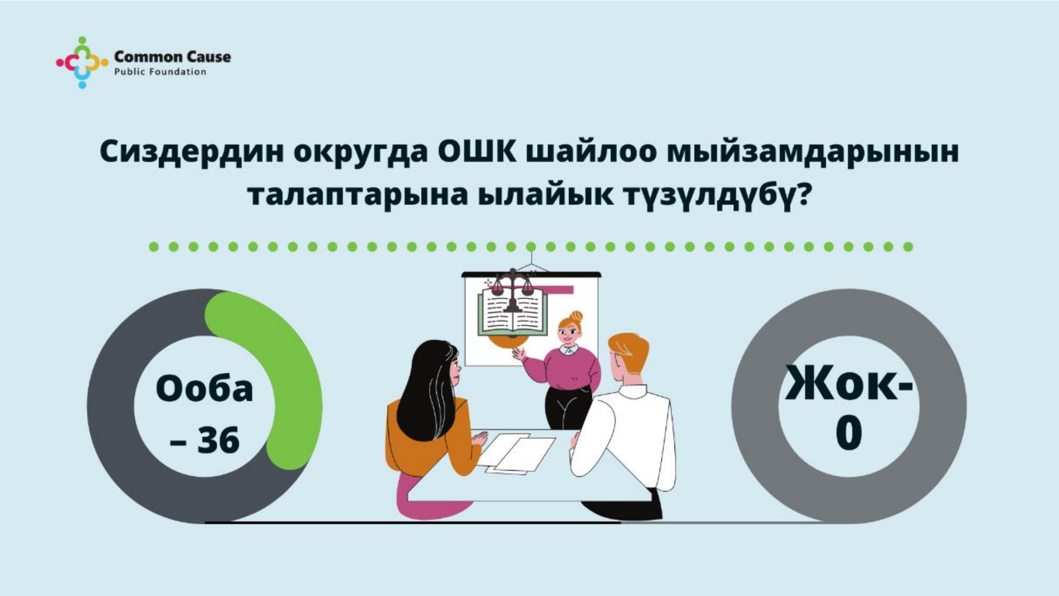

Отчеттук мезгилде Фонддун байкоочуларынын билдирүүсү боюнча, УМБ 36 командасынын ичинен **7** команда УШКнын отурумуна катыша алган жок, **29** ОШК отурум өткөрдү, ал эми **7** ОШКда байкоочулар отурум жөнүндө кабарланган эмес.

Чечимдерди кабыл алууда отурум өткөрүлгөн **бардык 29** ОШКда кворум сакталган.

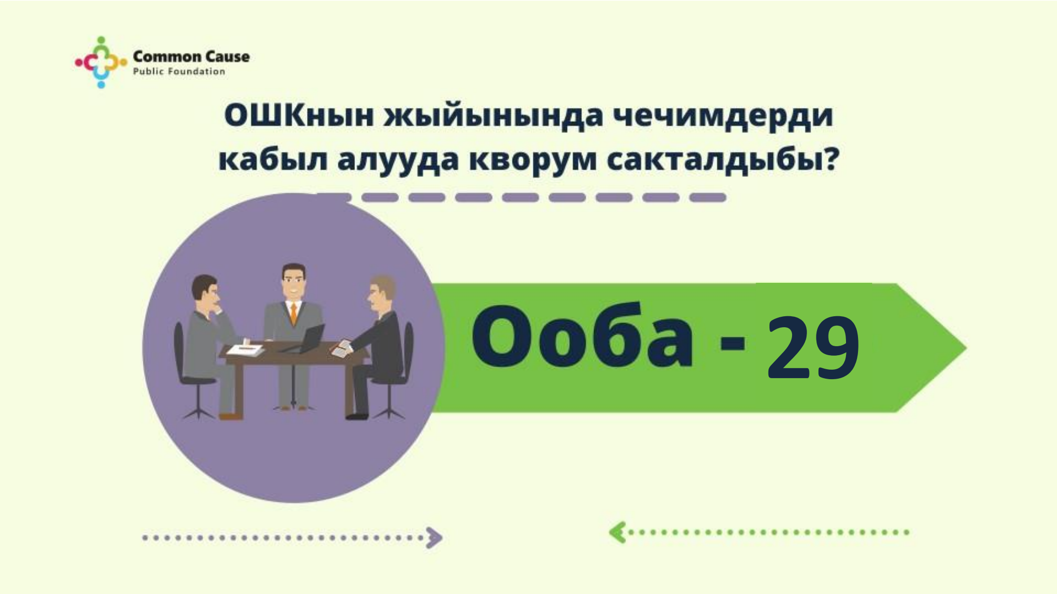

Отурумдар болгон ОШКларда **20** округда санитардык ченемдердин эрежелери сакталса, **8** округда жарым-жартылай, **1** округда эреже сакталган эмес. Отурум көбүнчө **адаттагыдай (офлайн) шартта** өткөн.

ОШКнын 24 имараты ДМЧА үчүн жабдылган, 7 - жарым-жартылай, 5 - ДМЧА үчүн жабдылган эмес.

32 округдарда УШКлар шайлоочулардын контролдук тизмесин илишкен (бир мандаттуу округ жана бирдиктүү округ боюнча), ал эми 4 округда айрым УШКлар контролдук тизмелерди илбегендиги же жабык жана шайлоочулар үчүн жеткиликсиз экендиги белгиленген. Арыздар тиешелүү УШКларга берилди.

5-ГЛАВА САЯСИЙ ПАРТИЯЛАРДЫН ТАЛАПКЕРЛЕРИН КАТТОО ЖАНА ТАЛАПКЕРЛЕРИНИН ТИЗМЕСИ

КР ЖКнын депутаттарын шайлоонун киргизилген аралаш (параллель) шайлоо системасы жалпысынан бир мандаттуу округдарда гендердик тең салмактуулукту эске албайт. 36 бир мандаттуу округ боюнча бир мандаттуу талапкер аялдардын болгону 5% көрсөтүлгөн. Аралаш шайлоо системасын киргизүүдө парламент гендердик өкүлчүлүктүн механизмдерин, мисалы, бир мандаттуу округдар боюнча гендердик округдардн түзүүнү алдын ала караштырыш керек болчу.

Бирдиктүү округ боюнча колдонуудагы шайлоо системасы гендер, жаштар, этникалык азчылыктар, ДМЧА боюнча квоталардын болушун талапкерлердин тизмесин көрсөтүү жана каттоо этабында гана карайт. Кийинчерээк шайлоочуга саясий партияны да, саясий партиянын талапкерлеринин тизмесиндеги талапкерди да тандоо укугу берилгендигин эске алганда, аталган квоталар иш жүзүндө маанисин жоготот. Буга учурда киргизилген өзгөртүүлөр мандаттарды бөлүштүрүүгө киргизилген саясий партиялардын тизмелериндеги аял талапкерлер үчүн резервдин 30%ын гана караштырат. Этникалык азчылыктын өкүлдөрү, жаштар жана ДМЧА эч кандай квоталарды эсепке албастан бардык талапкерлер менен тең атаандашып, шайлоочулардын жетиштүү сандагы добушун алган учурда гана депутаттык мандат ала алышат.

5.1.Саясий партиялардын талапкерлерин көрсөтүү жана тизмесин каттоо

Парламенттин жаңы чакырылышынын курамы 90 депутаттан турат. Жалпысынан өлкө боюнча 1300дөн ашык талапкер – партиялардан жана бир мандаттуу округдардан талапкер катары ат салышып жатат. Шайлоого 21 саясий партия катышууда.

Мыйзамга ылайык, бирдиктүү шайлоо округу боюнча саясий партия 54 талапкерден ашпаган санда талапкерлердин тизмесин көрсөтөт, мында төмөнкү өкүлчүлүктөрдү эске алууга милдеттүү:

- бир жыныстагы талапкерлердин 70 пайызынан ашпоого тийиш, мында саясий партиялар тарабынан сунушталган аялдардын жана эркектердин талапкерлеринин тизмелериндеги ырааттуулуктун айырмасы үч позициядан ашпоого тийиш;

- талапкерлердин 15 пайыздан кем эмеси 35 жаштан улуу эмес, мында биринчи 25 талапкердин тизмесине алардын үчтөн кем эмес талапкери киргизилиши керек;

- ар башка этникалык тектеги талапкерлердин 15 пайыздан кем эмеси, мында 3 талапкерден кем эмеси биринчи 25 талапкердин тизмесине киргизилиши керек;

- 2ден кем эмес талапкер - ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар, мында алардын бири биринчи 25 талапкердин тизмесине киргизилиши керек.

Саясий партия тарабынан көрсөтүлгөн жана саясий партиянын колу жана мөөрү менен күбөлөндүрүлгөн талапкерлердин тизмеси Кыргыз Республикасынын БШКга берилет.

Талапкерлердин тизмеси БШКга берилгенден кийин анын курамын жана ага талапкерлерди жайгаштыруунун тартибин өзгөртүүгө болбойт. Эгерде талапкер талапкерлердин тизмесинен чыгып кетсе, чыгып калган талапкердин кезектик номери тизмедеги башка талапкерге алмаштырылбайт.

Талапкерлердин тизмесин каттоодо БШК “Ата Мекен” жана “Ынтымак” саясий партияларынын тизмесинен бирден талапкерди чыгарды. Талапкер жогорку кесиптик билими тууралуу документин тапшырбагандыктан “Ата-Мекен” саясий партиясынын тизмесине катталган жок.

«Ынтымак» саясий партиясынын талапкерлеринин тизмесине талапкер №7 Т.Мамытовду каттоо маселеси конституциялык мыйзамдын талабына ылайык мөөнөтүндө ЖК Төрасынын ордун өткөрүп берип, мандатын тапшырбаганы үчүн коомчулукта чоң резонанс жаратты.

«КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 21-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык талапкер көрсөтүлгөн учурдан тартып, эгерде ал ЖКнын же Президенттин орун басарын кошпогондо,

мамлекеттик саясий кызматкер болуп саналса, кызматтык ыйгарым укуктарын токтотот. КР ЖК төрагасынын кызмат орду колдонуудагы мыйзамдарда саясий мамлекеттик кызмат ордуна кирет.

КР ЖК төрагасы Т.Мамытов конституциялык мыйзамдын 21-беренесинин талаптарын сактабагандыктан, аны «Ынтымак» саясий партиясынын көрсөтүлгөн талапкерлеринин тизмесинен чыгарып салуу менен алдыдагы парламенттик шайлоодо депутаттыкка талапкер катары каттоодон баш тартылды. БШК партиянын 53 талапкердин тизмесин каттады.

Бирок, кийинчерээк КР БШКнын аталган чечими мыйзамсыз деп табылып, Бишкек шаарынын административдик сотунун 2021-жылдын 28-октябрындагы чечими менен жокко чыгарылган.

Фонд өз билдирүүсүндө Т.Мамытовду КР ЖКнын депутаттыгына талапкер кылып каттоодон баш тартуу жөнүндө КР БШКнын чечими КРдин конституциялык Мыйзамынын ченемдерине негизделгендигин белгилеген. Фонддун байкоочулары бул кейске мониторинг жүргүзүп, ошондой эле Бишкек шаарынын административдик сотунун отурумуна угуучу катары катышкан. КР БШК КРдин Жогорку сотуна кассациялык даттанууну бергенден кийин байкоочулар да ишти көзөмөлдөөнү улантышкан.

Бирок, КРдин Жогорку Сотунун 2021-жылдын 2-ноябрындагы аныктамасы менен КР БШКнын кассациялык даттануусу кайтарылган. Кайтаруунун негизин Жогорку Сот КР БШК өкүлүнүн ишеним каты талаптагыдай түзүлгөн эмес деп көрсөткөн. Бирок, КР БШК берген маалыматына таянсак, 2021-жылдын башынан бери бул ишеним кат КР БШКнын өкүлү тарабынан бардык соттордо, анын ичинде Жогорку Сотто да, КРдин Президентин мөөнөтүнөн мурда шайлоонун, референдумдун жана КРдин жергиликтүү кеңештеринин депутаттарын шайлоонун жүрүшүндө да дайыма колдонулуп келген. Бирок, бул кейске чейин Жогорку Сот тарабынан бул ишеним катка эч кандай дооматтар айтылган эмес. Муну менен бирге КР БШК өкүлдөрүнүн көрсөтмөлөрүнө ылайык Т.Мамытовдун ишин кароодо берилген ишеним кат Бишкек шаарынын административдик соту тарабынан да тиешелүү түрдө күбөлөндүрүлгөн.

Мындай кырдаалда Фонд КРдин Жогорку Соту бул ишти кароо боюнча өзүнө жүктөлгөн милдеттерди аткаруудан олуттуу түрдө четтеп калды, бул өлкөнүн сот тутумунун беделине жакшы таасир этпейт деп эсептейт. Фонд КРдин Жогорку соту бул ишти маңызы боюнча карап, бул маселе боюнча акыркы чекит коё турган чечим чыгарышы керек болчу деп эсептейт.

Жыйынтыгында КР БШКга каттоого талапкерлердин тизмеси берилип, 21 саясий партия каттоодон өткөн[16]. Көрсөтүлгөн талапкерлердин жалпы саны 1 046 талапкер. Алардын 669у эркектер, 377си аялдар.

Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар – 46 талапкер, 189 талапкер – башка улуттун өкүлдөрү, 267 талапкер – 35 жаштан жогору эмес.

Парламенттик шайлоодо эң жаш партия – “Эл үмүтү”. Анын мүчөлөрүнүн орточо жашы 39 жашты түзсө, жашка толгон партия болуп «Социал-демократтар» партиясы саналат. Анын мүчөлөрүнүн орточо жашы 46 жашты түзөт.

“Аруузат” саясий партиясы талапкерлердин тизмеси менен көрсөтүлүп, анын 70% аялдар, 30% эркектер болгон.

[16] Кар. катталган саясий партиялардын тизмеси Алдын ала отчеттун тиркемесинде

Фонд ошондой эле талапкерлердин тизмеси тигил же бул саясий партия тарабынан кандай түзүлөт деген суроо дагы эле ачык экенин белгилейт. Ошентип, колдонуудагы «Саясий партиялар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамында бул маселени жөнгө салуучу ченемдер, ошондой эле талапкерлердин тизмесин көрсөтүү боюнча съезддерди уюштуруу жана өткөрүү, съезддин делегаттарын шайлоо тартиби жана башка шайлоо процесси үчүн маанилүү олуттуу маселелер камтылган эмес. Бул маселелерди жөнгө салуу үчүн түзүлгөн саясий партиялардын уставдары көбүнчө мүнөздүү болуп саналат жана бул жол-жоболорду так жана конкреттүү жөнгө салууну камтыбайт.

5.2. 36 бир мандаттуу округ боюнча талапкерлерди көрсөтүү жана каттоо

2021-жылдын 13-октябрында саат 18.00дө 2021-жылдын 28-ноябрына белгиленген КР ЖК депутаттарын шайлоо боюнча бир мандаттуу шайлоо округдарына талапкерлерди көрсөтүү аяктаган.

Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча депутаттыкка талапкерлерди көрсөтүү төмөнкүдөй жузүгө ашат:

- саясий партиялардан ар бир талапкер кайсы шайлоо округун көрсөтүү менен съезддерде. Саясий партиялар бир мандаттуу шайлоо округу боюнча бирден ашык эмес талапкерди көрсөтүүгө укуктуу. Талапкерди көрсөтүү жөнүндө чечим жашыруун добуш берүү менен кабыл алынат.

- өзүн-өзү көрсөтүү жолу менен талапкер тарабынан КР БШКга ушул шайлоо округу боюнча талапкер болуп чыгуу ниети жөнүндө арыз берүү жолу менен.

Талапкер бир гана округдан көрсөтүлүшү мүмкүн. Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча шайлоо өткөрүү үчүн КР БШК өлкө боюнча 36 шайлоо округун түздү.

БШКга бардыгы болуп 387 арыз түшкөн, анын ичинен 3 талапкер арызын кайтарып алган, 3 талапкер арызын кайтарып алып, мөөнөт аяктаганга чейин кайрадан арызын тапшырган.

2021-жылдын 13-октябрына карата КР ЖК депутаттыгына бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча 381 талапкер (32 аял жана 349 эркек) көрсөтүлгөн, анын ичинен өзүн-өзү көрсөтүү жолу менен 373 талапкер, 7 саясий партиядан 8 талапкер көрсөтүлгөн.

Талапкерлердин эң көп саны – 19у Кадамжай шайлоо округунан көрсөтүлгөн.

Эң аз сан – Ноокат жана Өзгөн шайлоо округдарынан 4төн талапкер көрсөтүлгөн.

Жалпысынан БШК 1-ноябрга карата 60 талапкерди ар кандай негиздер менен каттоодон баш тарткан.

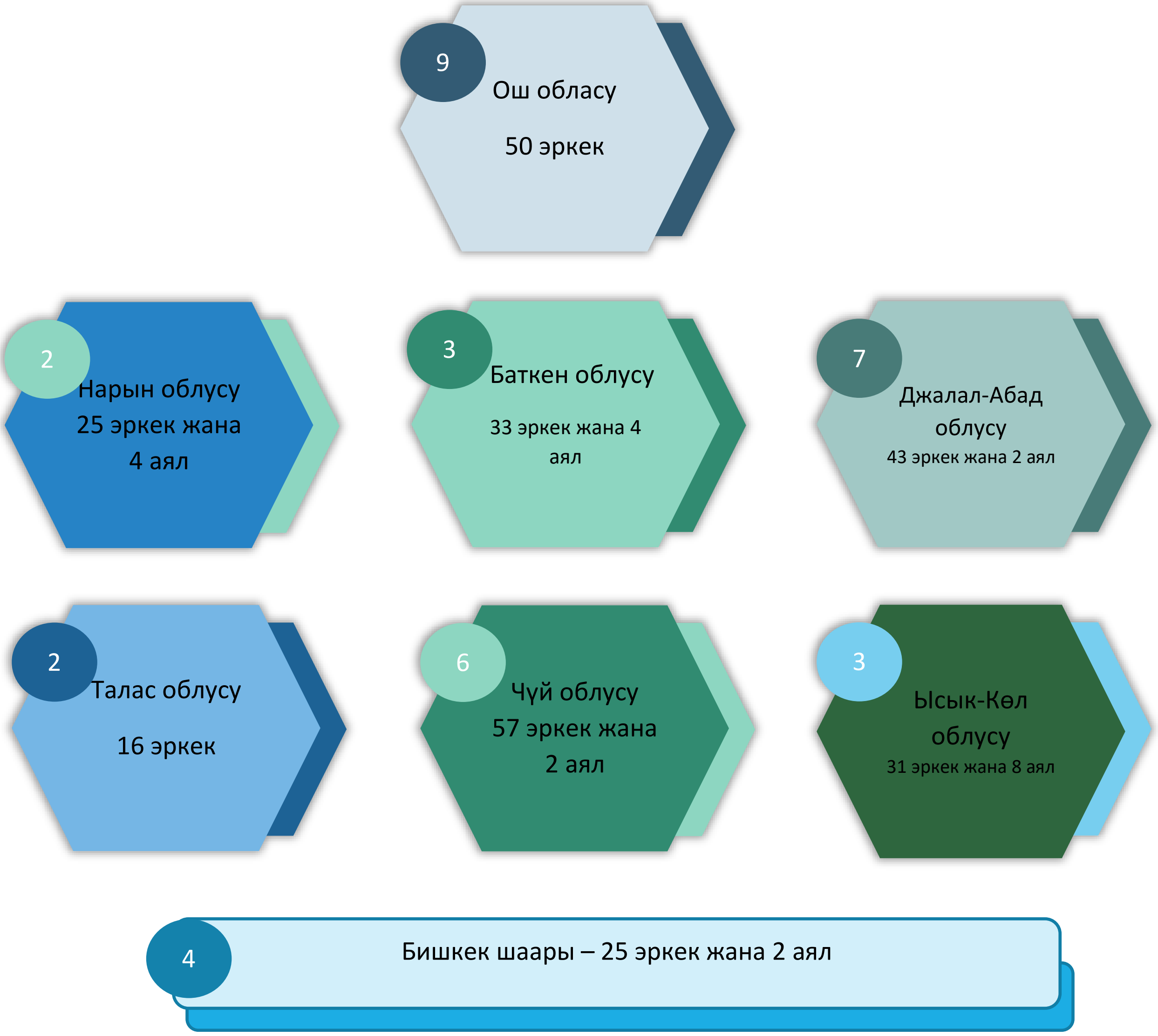

2021-жылдын 18-ноябрына карата шайлоого 297 талапкер катышат:

Баткен облусу – 37 талапкер;
Ош облусу – 50 талапкер;
Жалал-Абадская область – 45 талапкер;
Талас облусу – 13 талапкер;
Чүй облусу – 59 кандидата;
г.Бишкек – 27 талапкер;
Нарын облусу – 27 талапкер;
Иссык-Кульская – 39 талапкер.

Жалпысынан 297 талапкер, анын 20сы аялдар, 277си эркектер.

6-ГЛАВА. ШАЙЛООЧУНУ КАТТОО

Жигердүү шайлоо укугун ишке ашырууга кайрылсак, Фонд өлкө ичинде Форма-2 боюнча шайлоо дарегин алмаштыруу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарууга байланышкан айрым көйгөйлөр бар экенин белгилейт. Ошентип, 2020-жылдын ноябрында «Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖКнын депутаттарын шайлоо жөнүндө» КРдин

конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөр киргизилген, ага ылайык өлкө ичинде Форма-2 боюнча шайлоо дарегин алмаштыруу мүмкүнчүлүгү жокко чыгарылган.

Жалпысынан бул жокко чыгаруу 2020-жылы КР ЖКнын депутаттарын шайлоодо айрым саясий партиялар тарабынан Форма-2ни кыянаттык менен пайдалануусунун натыйжасында терс кесепеттерге алып келгенин белгилеп, Фонд КР ЖК Кыргыз Республикасынын жарандарынын жигердүү шайлоо укуктарын ишке ашыруу үчүн башка мүмкүнчүлүктөрдү караш керектигин белгилейт. Ошентип, Формы-2нин жокко чыгарылышына байланыштуу иш жүзүндө жашаган жери каттоосу менен дал келбеген студенттер, ички мигранттар жана башка айрым категориядагы жарандар алдыдагы шайлоодо добуш бере алышпайт.

Шайлоолор жөнүндө конституциялык мыйзамга[17] ылайык шайлоочулардын тизмелерин түзүү жана тактоо бир нече этаптардан өтөт, мындан тышкары шайлоочулардын тизмелери бир мандаттуу округдар үчүн өзүнчө жана шайлоо үчүн бирдиктүү округ үчүн пропорционалдуу система боюнча түзүлөт, мында шайлоочулардын саны ар кандай болушу мүмкүн, анткени ар кандай талаптар менен түзүлгөн.

Шайлоочулардын тизмеси Калктын бирдиктүү мамлекеттик реестринде (КБМР) камтылган жеке маалыматтардын (анын ичинде биометрикалык маалыматтардын) негизинде түзүлөт[18]. Алгач КБМРден ШЭБСге[19], андан кийин ШЭБСден "Тизме" шайлоочулардын мамлекеттик порталына шайлоочулардын алдын ала тизмеси жүктөлөт, ага 18 жашка толгон жана биометрикалык маалыматтарын тапшырган КРдин жарандары кирет. БШКнын календардык планына[20] ылайык округдар, участоктор, райондор жана шаарлар боюнча түзүлгөн шайлоочулардын алдын ала тизмеси 2021-жылдын 9-сентябрына чейин http://tizme.gov.kg мамлекеттик порталына жайгаштырылып, 2021-жылдын 19-сентябрына чейин шайлоо участкаларында жайгаштырылат.

Андан соң, белгиленген жол-жоболор менен шайлоочулардын контролдук тизмесин түзүү жол-жобосу жүргүзүлүп, ага 18 жашка толгон шайлоочулар, биометрикалык каттоодон биринчи жолу өткөн шайлоочулар да киргизилген, Форме 1 боюнча шайлоочулардын тизмесиндеги каталар же так эместиктер жөнүндө жарандардын арыздарына, каза болгон жарандар жөнүндө, туруктуу жашаган жеринин дарегин өзгөрткөн жарандар жөнүндө маалыматтарга ылайык өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген.

2021-жылдын 29-октябрынан тартып шайлоочулардын контролдук тизмелери бирдиктүү округ боюнча да, бир мандаттуу округдар боюнча да шайлоочулар менен таанышуу үчүн УШКларда илинген. Анткени, "Тизме" шайлоочулардын мамлекеттик порталынын 2021-жылдын 29-октябрына карата маалыматына ылайык шайлоочулардын бирдиктүү округу боюнча контролдук тизмеге 3 699 046 адам киргизилген, анын 47,8% эркектер, 52,2% аялдар. УШКлардын саны 2494тү түздү, анын ичинен 59 шайлоо участогу КРдин аймагынан тышкары жайгашкан.

Учурда шайлоочулардын акыркы тизмесин түзүү жүрүп жатат, ал 2021-жылдын 21-ноябрына чейин шайлоо участкаларында илинет.

2021-жылдын 10-январындагы мөөнөтүнөн президенттик шайлоого салыштырмалуу шайлоочулардын саны 142 182 адамга, башкача айтканда, 4%га көбөйгөн. БШКнын

---

[17] "Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Конституциялык Мыйзамы

[18] Калктын бирдиктүү мамлекеттик реестрин түзүү, сактоо жана актуалдаштыруу МКК тарабынан жүзөгө ашырылат

[19] Шайлоочуларды эсепке алуунун бирдиктүү системасы

[20]КР БШКнын 2021-жылдын 29-августундагы № 663 КР ЖКнын депутаттарын шайлоону даярдоо жана өткөрүү боюнча негизги уюштуруучулук-практикалык иш-чараларынын календардык планы.

маалыматы боюнча шайлоочулардын санынын көбөйүшү калктын санынын өсүшүнө, жарандардын биометрикалык маалыматтарын чогултуу боюнча тынымсыз иштерге жана башка факторлорго байланыштуу болуп жатат. Бирок ага карабастан биометрикалык маалыматтарын тапшырбаган жана анын негизинде паспорт албаган жарандар келе жаткан КР ЖК депутаттарын шайлоого катыша албайт.

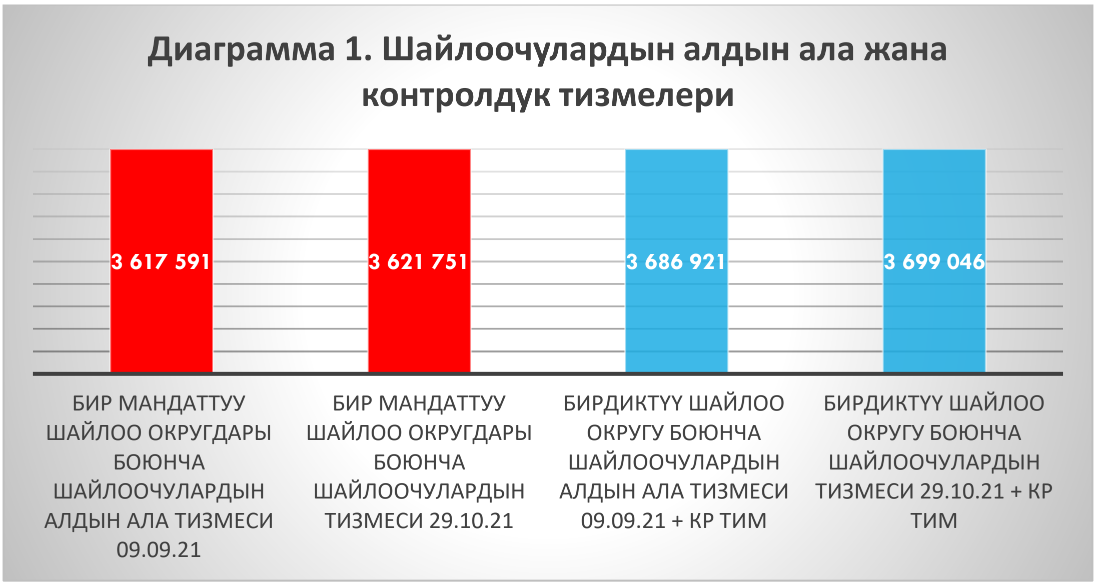

Маалыматка ылайык, Орусияда эле Кыргызстандын 700 миңге жакын жараны бар, өткөн шайлоодо 10 миңге жакын жарандарыбыз добуш берсе, келерки шайлоодо 2021-жылдын январь айындагы кезексиз президенттик шайлоодо шайлоо участкаларынын саны 48ден 59га чейин көбөйгөн. Чет элдик шайлоо участкаларында катталган шайлоочулардын саны 49 479дан, 84 128 шайлоочуга чейин көбөйдү.

7-ГЛАВА. ШАЙЛОО ӨНӨКТҮКТӨРҮН КАРЖЫЛОО

Шайлоо процессинин финансылык ачык-айкындуулугу үчүн БШК талапкерлердин, саясий партиялардын шайлоо фонддорунун ачыктыгынын «Финансылык ачыктык» автоматташтырылган системасын (ФА АМС) иштеп чыгып, ишке киргизгендиги жакшы көрүнүш деп эсептейбиз.

Шайлоо фонддорунун анализи көрсөткөндөй, эң көп шайлоо фондуна ээ болгон төрт алдыңкы партияларынын («Ата-Журт Кыргызстан», «Ишеним», «Альянс» жана «Ынтымак») жалпы суммасы 99,3 миллион сомду түзөт, бул калган 17 партиянын шайлоо фонддорунун жалпы суммасынан ашат. Калган 17 партиянын жалпы суммасы 67,6 миллион сомду гана тузөт.

БШКда ишке киргизилген шайлоо процессинин финансылык ачыктыгынын стандарты талапкерлердин, саясий партиялардын шайлоо фонддорунун каражаттарынын келип түшүүсү жана чыгымдалышы жөнүндө так деталдуу маалыматты БШКнын расмий сайтында «Финансылык ачыктык» автоматташтырылган системасын (ФА АМС) автоматташтырылган система аркылуу төмөнкү форматта көрсөтүү болуп саналат:

- атайын эсепке качан, кимден, канча акча түшкөнү;

- качан, кимге, кандай товарларга жана кызматтарга жана канча каражат жумшалганы.

«Түндүк» ведомстволор аралык электрондук өз ара аракеттенүү системасы аркылуу банк мекемелеринен алынган маалымат автоматтык түрдө БШКнын сайтында «Талапкер/Шайлоо фонду» баракчасында чагылдырылат. Маалымат жеке маалыматтар жана банктык сыр жөнүндө мыйзамдарды эске алуу менен жарыяланат (б.а. маалыматтарды ачык жарыялоо үчүн каражаттарды кошуучунун макулдугу менен). БШКнын Контролдук-текшерүү тобу (КТТ) өз ыйгарым укуктарынын алкагында келип түшкөн банктык маалыматтардын контролдойт жана талдоосун жүргүзөт.

Бардык транзакциялар төлөм коддорунун бар-жоктугу, төлөмдөрдүн багыты толук сүрөттөлүшү, идентификацияланбаган субъекттерден жашыруун кайрымдуулуктарын алып салуу текшерилүүгө тийиш.

БШКнын ФА АМС мүмкүнчүлүктөрү акча каражаттарын ар бир жөнөтүүчү менен алуучуну аныктоого мүмкүндүк берет.

«Түндүк» ведомстволор аралык электрондук өз ара аракеттенүү системасы аркылуу банк мекемелеринен алынган маалыматка ылайык 2021-жылдын 17-ноябрына карата саясий партиялардын шайлоо фонддорунун атайын эсептерине жалпысынан 166 659 757 сом акча каражаты которулган, анын ичинен 154 871 586 сом шайлоо өнөктүгүнө сарпталган. Шайлоо өнөктүгүн өткөрүүгө байланышкан чыгымдарды жабууга саясий партиялардын шайлоо фонддорунун каражаттарынан жумшалды:

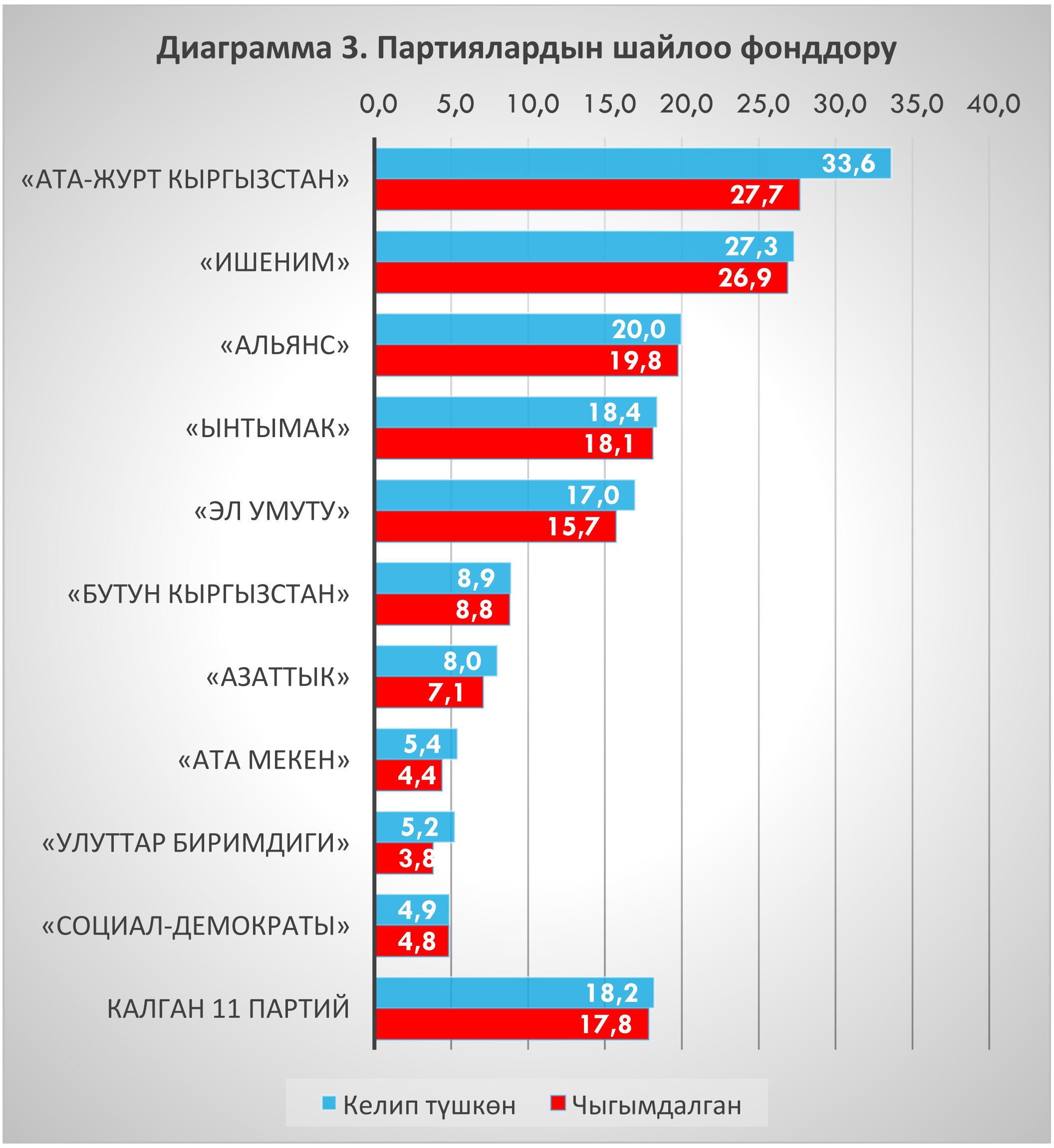

Каражаттын көбү “Ата Журт Кыргызстан” саясий партиясынын эсебине 33 млн. 642 миң 895 сом которулган. 27 млн. 673 миң 451 сом сарпталган. Шайлоо фондун 54 талапкер 500 миң сомго жана 118 жеке адамдын өздүк каражаттарынын эсебинен 80 миң сомдон 200 миң сомго чейин толукташты.

Андан кийин «Ишеним» партиясы турат. Жалпысынан “Ишеним” партиясынын шайлоо фондуна 27 миллион 319 миң 541 сом түшкөн. Анын 26 миллион 886 миң 854 сому сарпталган. Жалпысынан 11 жеке адам толуктоо суммасын 40 миң сомдон 200 миң сомго чейин толуктаган.

Түшүүлөрдүн саны боюнча үчүнчү орунда “Альянс” партиясы болуп саналат, шайлоо фондуна 19 миллион 970 миң 875 сом түшкөн. Анын 19 миллион 759 миң 922 сому сарпталган. Партиялардын шайлоо фондун 8 адам орто эсеп менен 100 миң сомдон 200 миң сомго чейин толукташты.

“Ынтымак” партиясы төртүнчү орунда, жалпысынан шайлоо фондуна 18 миллион 393 миң 956 сом түшүп, 18 миллион 100 миң сом сарпталган.

Эң азы “Кыргызстандын Жашылдар партиясы” шайлоо фондуна 1 миллион 65 миң сом түштү жана «Күчтүү регион» партиясы 1 млн 50 миң сом.

Белгилей кетсек, жалпысынан партиялар басма кызматына 83 миллион 189 миң 33 сом коротушкан. Байланыш кызматтары, медиа, ЖМК 15 млн 249 миң 501 сом. Ар кандай жайларды ижарага алуу 21 миллион 610 миң 738 сом. Канцелярдык товарларды, компьютердик техниканы жана керектелүүчү материалдарды сатып алуу 3 млн 574 миң сом. Ар кандай кызматтар 3 млн 167 миң 972 сом. 2 миллион 127 миң 250 сом камсыздандыруу төгүмдөрүн, соцфонд жана башка чегерүүлөрдү төлөштү. Транспорттук кызматтар 430 миң 608 сом. Уюлдук байланыш кызматына төлөм 32 миң 887 сом. Интернет жана компьютердик кызматтар үчүн төлөм 1 млн 316 миң 96 сом.

Шайлоодо электрондук капчыктар жана төлөм терминалдары шайлоочулардын добушун сатып алуу үчүн колдонулушу мүмкүн деген кооптонуулардан улам БШК Улуттук банктын, коммерциялык банктардын, төлөм системасынын операторлорунун жана мамлекеттик органдардын катышуусунда тобокелдиктерге каршы чараларды көрүү боюнча жыйын өткөрдү. электрондук капчыктар жана төлөм терминалдары аркылуу добуштарды сатып алуу.

Жолугушууларга «РСК Банк» жана «Айыл Банк» коммерциялык банктарынын, «Компаньон» (Компаньон, Умай), «Коммерциялык банк» Кыргызстан» (Мбанк, Намба One), «Дос-Кредобанк» (Balance, Megapay, O! Money) жана төлөм системасынын операторлору - Банктар аралык процессинг борбору, Pay24, QuickPay, BM Technologies, Аймактык төлөм системалары, Instant Payments, Green Telecom Service ж.б электрондук капчыктарды иштеп чыгуучу коммерциялык банктардын өкүлдөрү катышты.

Жыйынтыгында шайлоо күнүнө 2 жума калганда (2021-жылдын 15-ноябрынан 28-ноябрына чейин) жана шайлоодон кийин (2021-жылдын 29-ноябрынан 18-декабрына чейин) банк мекемелеринин жана мобилдик операторлордун мобилдик тиркемелери аркылуу банктык төлөмдөргө мониторинг жүргүзүү чечими кабыл алынды. Ошол эле учурда, бул мезгил ичинде аларды пайдалануу массалык мүнөзү, ж.б., шектүү төлөмдөр каралышы керек.

8-ГЛАВА. ҮГҮТ ӨНӨКТҮГҮ

Шайлоо өнөктүгүнүн алгачкы жумалары талапкерлердин жана саясий партиялардын активдүүлүгүнүн аздыгы, визуалдык үгүт, материалдарынын аздыгы менен мүнөздөлөт, шайлоо жакындаган сайын үгүт иштери күч алууда.

Мында, социалдык тармактарда, мессенджерлерде талапкерлердин жана саясий партиялардын жигердүүлүгү күчөгөнү байкалат. Мындан тышкары, бир мандаттуу шайлоо округдарын түзүүнү эске алуу менен шайлоо комиссиялары талапкерлердин округдун шайлоочулары менен жолугушууларын уюштурушат. Ошондой эле, облустук телеберүү каналдарында бир мандаттуу округдар боюнча талапкерлерге бекер обо убакытын берүү жана теле кайым айтыштарды уюштуруу жакшы учур болуп саналат.

Фонд тарабынан жүргүзүлгөн байкоочулардан келип түшкөн отчеттордун талдоосу көрсөткөндөй, негизинен үгүт иштеринин эрежелерин бузуу, үгүт материалдарына зыян келтирүү, ал эми административдик ресурсту кыянаттык менен пайдалануу жана добуштарды сатып алуу барган сайын татаалыраак ыкмалар менен жүргүзүлүп жатат. Бул аларды аныктоону кыйындатат. Шайлоо өнөктүгү маалында шайлоочуларды сатып алуу фактыларына үчүнчү тараптар аралашып жатканы, ал эми пара алуу көбүнчө ар кандай иш-чараларды (туулган күн, аш берүү, мааракe ж.б.) өткөрүү менен жаап-жашырылып жатканы тууралуу маалыматтар бар. Электрондук капчыктар жана терминалдар аркылуу пара алуу коркунучу да бар.

Фонддун тынчсызданганына шайлоо алдындагы үгүт мезгилинде КРдин жогорку мамлекеттик кызмат адамдарынын тигил же бул саясий партиялар жана талапкерлер жөнүндө саясий партияларга же айрым талапкерлерге каршы үгүт иштеринин белгилерин камтыган билдирүүлөрү менен ЖМКда, социалдык тармактарда сүйлөгөн учурлары көп болгондугу менен байланышкан кырдаалга алып келген[21]. "Кыргыз Республикасынын Президентин жана КР ЖКнын депутаттарын шайлоо жөнүндө" КРдин конституциялык Мыйзамынын ченемдерине ылайык талапкерлерге же саясий партияларга каршы үгүт жүргүзүүгө тыюу салынбайт. Муну менен бирге Шайлоо жөнүндө конституциялык Мыйзамдын ченемдерине ылайык мамлекеттик жарандык жана муниципалдык кызматчыларга, мамлекеттик саясий кызмат орундарды ээлеген адамдарга, ЖКнын депутаттарын, атайын мамлекеттик жана саясий муниципалдык кызмат орундарын кошпогондо, жергиликтүү кеңештердин депутаттарын кошпогондо үгүт жүргүзүүгө так тыюу салынган.

Фонд референдумдун, КРдин Президентин жана жергиликтүү кеңештердин депутаттарын мөөнөтүнөн мурда шайлоонун жыйынтыгы боюнча шайлоо процессинин катышуучулары тарабынан шайлоо шайлоо алдындагы үгүттөрдүн жүрүшүндө келип чыккан терс кесепеттерди жоюу максатында шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүүнүн тартибин жөнгө салуу бөлүгүндө конституциялык мыйзамга өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилгендигин белгилейт.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлери үгүт жүргүзүүгө, ар кандай үгүт материалдарын чыгарууга жана таратууга укугу жок субъекттердин тизмесине киргизилди.

Мындан тышкары, тигил же бул талапкерлердин, саясий партиялардын шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүү максатында административдик ресурсту кыянаттык менен пайдалануу түрлөрүнө төмөнкүлөр кирет:

- республикалык жана жергиликтүү бюджеттерден каржылануучу мекемелердин жана уюмдардын кызматкерлерин, аймактык коомдук өз алдынча башкаруунун кызматкерлерин тартуу;

- мамлекеттик органдар жана (же) жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан уюштурулган, же болбосо мамлекеттик органдардын жана (же) жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрүнүн катышуусу менен массалык (коомдук) иш-чаранын жүрүшүндө үгүт жүргүзүү;

Ошондой эле үгүт иш-чараларын өткөрүүгө, үгүт материалдарын диний имараттардан, курулмалардан жана аларга жакын аймактардан, кооптуу жана зыяндуу өндүрүш объекттеринен, электр станцияларынан, темир жолдордон, мунай түтүктөрүнөн жана бийик линиялардан (100 метрден кем эмес) жана ичинде, чыңалуудагы электр энергиясын берүү,

---

[21] https://www.facebook.com/EdilBaisalov/posts/440448047460000

https://24.kg/vlast/213555_zampred_kabmina_edil_baysalov_obrushilsya_skritikoy_naomurbeka_tekebaeva/ https://www.youtube.com/watch?v=SJJ-YlPNHGg&t=12s

http://www.president.kg/ru/sobytiya/21247_prezident_sadir_ghaparov_otvetil_naaktualnie_voprosi_svyazannie_ssocialno_ekonomicheskim_razvitiem_batkenskoy_oblasti

https://kloop.kg/blog/2021/11/16/poyot-kak-solovej-o-zakonnosti-a-sam-narushaet-prezident-raskritikoval-bekesheva-ne-nazyvaya-ego-imeni/ https://rus.azattyk.org/a/31556016.html

пенитенциардык тутумдун объектилери, мамлекеттик жана муниципалдык саламаттык сактоо уюмдары, мектепке чейинки мекемелер, мектепке чейинки билим берүү жана жалпы билим берүү уюмдары таратууга тыюу салынды.

Шайлоо алдындагы үгүт иштеринин жүрүшүндө үгүт материалдарында тике жана кыйыр түрдө алынган маалыматтарды (сүрөттөрдү) же диний темаларга шилтемелерди камтыган бөлүктөрүн жана элементтерин көрсөтүүгө жана башкача түрдө пайдаланууга жол берилбейт.

Шайлоо мажоритардык (бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча) жана пропорционалдык (бир мандаттуу шайлоо округу боюнча) аралаш (параллель) система боюнча өтөөрүн эске алуу менен, ошондой эле акысыз эфирдик убакыттын жана телерадиоберүүнүн жалпы көлөмү аныкталды, бул бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча кандидаттарга жана саясий партияларга берилет.

Конституциялык мыйзамга жана БШКнын 2021-жылдын 29-августундагы № 663 токтому менен бекитилген 2021-жылдын 28-ноябрына белгиленген КР ЖКнын депутаттарын шайлоону даярдоо жана өткөрүү боюнча негизги уюштуруучулук-практикалык иш-чаралардын графигине ылайык, шайлоо алдындагы үгүт 2021-жылдын 29-октябрында башталып, 2021-жылдын 27-ноябрында саат 8.00дө аяктайт.

Шайлоо алдындагы үгүт иштеринин белгиленген мөөнөтүнө карабастан, айрым талапкерлер жана жарандар тарабынан мөөнөтүнөн мурда үгүт иштерин жүргүзүү фактылары катталган.

Фонд шайлоо өнөктүгү мезгилинде жалпыга маалымдоо каражаттарында, социалдык түйүндөрдө, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызматкерлери тарабынан саясий партияларга же жеке талапкерлерге каршы үгүт иштеринин белгилерин камтыган айрым саясий партиялардын жана талапкерлердин пайдасына билдирүүлөр көп кездешкендигин белгилейт.

“КРдин Президентин жана КР ЖК депутаттарын шайлоо жөнүндө” КРдин конституциялык Мыйзамынын ченемдерине ылайык, талапкерлерге, саясий партияларга каршы үгүт жүргүзүүгө тыюу салынбайт.

Муну менен бирге, “Шайлоо жөнүндө” конституциялык мыйзамдын 22-беренесинин 15-бөлүгүнө ылайык ЖК депутаттарын, атайын мамлекеттик жана саясий муниципалдык кызмат орундарды, жергиликтүү кеңештердин депутаттарын кошпогондо, мамлекеттик жарандык жана муниципалдык кызматкерлерге, мамлекеттик саясий кызматтарды ээлеген адамдарга үгүт иштерин жүргүзүүгө так тыюу салынуу белгиленген.

Эң көп көрнөк-жарнактар, штабдар жана агитаторлор 5 саясий партияда байкалган: «Ата-Журт-Кыргызстан», «Ишеним», «Альянс», «Ынтымак» жана «Эл үмүтү».

Таблица 1. Партиялардын жарнак такталары, штабдары жана агитаторлору женунде маалымат.

Саясий партиялар	Жарнак такталардын саны	Штаб-дардын саны	Агитатор-лордун саны
№1 «Ата Мекен»	115	45	435
№2 «Бүтүн Кыргызстан»	179	64	535
№3 «Альянс»	232	70	814
№4 «Легалайз»	1	3	30
№5 «Ыйман Нуру»	106	43	405
№6 «Күчтүү регион»	12	8	58
№7 ЛДПК «Багыт»	30	12	84
№8 «Ынтымак»	223	63	639
№9 «Ишеним»	515	84	1271
№10 Демократическая партия «Азаттык»	88	40	534
№11 «Мекенчил эл»	99	43	304
№12 Партия зеленых Кыргызстана	12	11	68
№13 «Жашасын Кыргызстан»	31	12	34
№14 «Социал -демократы»	98	32	363
№15 Партия народного достояния «Аруузат»	12	11	46
№16 Патриотическая партия единения Кыргызстана	38	13	51
№17 «Улуттар биримдиги»	113	37	410
№18 «Эл умуту»	182	68	475
№19 «Ордо»	14	11	65
№20 «Улуу-Журт»	42	13	71
№21 «Ата-Журт Кыргызстан»	598	206	1754

Негизинен үгүт иштеринде саясий партиялардын, талапкерлердин программаларына эмес, талапкерлер инсандарга басым жасалат.

Учурдагы Жогорку Кеңештеги 120 депутаттын 44ү саясий партиялардын курамында кайра шайлоого катышууда, 25и бир мандаттуу округдар боюнча ат салышууда.

Шайлоо өнөктүгү маалында бир катар саясатчылар аларга карата административдик ресурс колдонулуп жатканын айтышкан, бир мандаттуу округдан депутаттыкка талапкер

Д.Бекешевге карата административдик кысым көрсөттү деп айтылган: “Бул административдик ресурсту пайдалануу, мен албетте айта алам. Себеби, менин Октябрь районундагы оппоненттериме антип кийлигишпей, жада калса кайсы бир жерде алардын айрым мыйзам бузууларына көз жумуп коюшат», - деди Д.Бекешев.

Талапкер Р.Б.Джеенбековго катталууга мүмкүнчүлүк берилген, бирок шайлоочулар менен жеке жолугушуу түрүндө толук кандуу үгүт жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берилген эмес. Чарасын өзгөртүү боюнча сотторго түшкөн бардык кайрылуулар канааттандырылган жок. Р.Б.Жээнбековду, мыйзам тарабынан кепилденген акысыз эфир убактысын пайдалануу үчүн телестудияларга коргоо коштоосунда алып келүү жөнүндөгү өтүнүч да канааттандыруусуз калтырылган. Ошол эле учурда анын округдагы атаандаштары да БШКга арыз менен кайрылып, Р.Джеенбековго башка талапкерлер менен бирдей шартта үгүт иштерин жүргүзүүгө көмөк көрсөтүүнү өтүнүшкөн.

Ушуга байланыштуу Фонд башка талапкерлерге салыштырмалуу ага бирдей шарттар түзүлбөй жатат деп эсептейт.

8.1. Шайлоо жөнүндө маалымат берүү

Оң практика катары БШК жана жалпыга маалымдоо каражаттары тарабынан жарандарга шайлоо тууралуу маалымат берүү боюнча иштердин активдешүүсүн белгилесе болот. Бирок шайлоо процессинин катышуучуларынын шайлоо өткөрүүнүн жаңы эрежелери менен таанышууга объективдүү убактысы аз болгон.

Түшүндүрүү иштерин БШК, ОШКлар, МКК, коомдук уюмдар, ЖМКлар жана жергиликтүү бийлик жүргүзгөн. Үгүт өнөктүгүнүн жүрүшүндө саясий партиялар жана талапкерлер маалыматка аралашып, өз тарапкерлерине добуш берүүнүн жол-жоболорун түшүндүрө башташты.

БШКнын веб-сайты шайлоочуларга, талапкерлерге, саясий партияларга жана шайлоо процессинин башка субъекттерине маалымат берүүгө багытталган бир катар ресурстарды иштетүүнү улантууда.

Мурдагы шайлоолорго салыштырмалуу талапкерлердин тизмеси жана саясий партиялардын программалары боюнча массалык маалымат каражаттарында аналитикалык маалыматтар көбөйдү.

Коронавирустук пандемия дагы деле актуалдуу болгондуктан, шайлоочулардын шайлоону даярдоо жана өткөрүү боюнча маалыматы көпчүлүк аймактарда дагы эле онлайн режиминде болчу. Бирок, оффлайн жолугушуулар сейрек эмес.

БШК БУУнун ӨПнүн колдоосу менен аймактарда шайлоо процессинин катышуучулары үчүн шайлоо фонддорунун ачыктыгы, үгүт иштерин жүргүзүү жана шайлоо талаш-тартыштарын чечүү темасында окуу семинарларын өткөрдү.

Жарандардын, шайлоочулардын укуктук маданиятын жогорулатуу, шайлоо комиссияларынын мүчөлөрүн жана шайлоо процессинин башка катышуучуларын окутуу жаатындагы иштерди уюштуруу, координациялоо жана камсыз кылуу максатында мурда түзүлгөн Жарандык билим берүү жана шайлоо технологиялары борбору иштей баштады.

Шайлоочуларды окутуунун алкагында КР БШК добуш берүү күнүнүн тартиби жана жол-жоболору, шайлоо участогуна коюлган талаптар ж.б.у.с.

БШК ошондой эле талапкерлердин жана саясий партиялардын шайлоо фонддорунун ачык-айкындуулугу үчүн автоматташтырылган системаны ишке киргизди.

Шайлоочулардын https://talapker.shailoo.gov маалымат порталында саясий партиялардын программалары, бирдиктүү жана бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча талапкерлердин тизмелери, кирешелер жана чыгашалар боюнча финансылык отчеттор камтылган.

10-ГЛАВА. БУЗУУЛАР ЖАНА ДАТТАНУУЛАР

Фонд тарабынан жүргүзүлгөн байкоочулардан келип түшкөн отчеттордун талдоосу көрсөткөндөй, негизинен үгүт иштеринин эрежелерин бузуу, үгүт материалдарынын бузуу, ал эми административдик ресурсту кыянаттык менен пайдалануу жана шайлоочулардын добуштарын сатып алуу барган сайын татаалыраак ыкмалар менен жүргүзүлүп жатат, бул

аларды аныктоону кыйындатат. Фонддун аябай бушайман болушуна айрым саясий партиялар жана талапкерлер тарабынан шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү эрежелерин бузуу фактылары жөнүндө узак мөөнөттүү байкоочулардын билдирүүлөрүнүн көбөйүшү алып келет.

Шайлоо өнөктүгүнүн жүрүшүндө шайлоочуларды сатып алуу үчүн үчүнчү жактар тартылып жатканы, ал эми сатып алуу көбүнчө ар кандай иш-чараларды өткөрүү менен жаап-жашырылып жатканы тууралуу билдирүүлөр түшүп жатат. Ошондой эле, электрондук капчыктар жана терминалдар аркылуу сатып алуулар коркунучу да бар.

Отчеттук мезгилде КР БШКга келип түшкөн кайрылууларды талдоо КР БШКнын ЫЧКТсына кайрылуулардын санынын өсүү тенденциясын көрсөтөт. Мында, эң көп кайрылуулар шайлоочулардын добуштарын сатып алуу, шайлоо алдындагы үгүт иштеринин шарттарын бузуу, мүмкүн болгон административдик ресурсту кыянаттык менен пайдалануу тууралуу билдирүүлөр келип түшкөн. Мында, кайрылуулардын басымдуу бөлүгү Бишкек шаары жана Ош облусундагы учурлар боюнча берилген.

Бардыгы болуп 2021-жылдын 25-октябрынан 18-ноябрына чейин «Жалпы иш» коомдук фондунун коомдук байкоочулары тарабынан **127 билдирүү, шайлоо мыйзамдарын бузуу**лар аныкталган, анын ичинен 111 билдирүү шайлоо өнөктүгүнүн эрежелерин бузуу, добуштарды сатып алуу - 8 билдирүү, административдик ресурсту колдонуу, кысым, зомбулук жана коркутуулар - 8 билдирүү.

Шайлоо алдындагы үгүт эрежелерин бузуулар: саясий партиялар боюнча - 64 билдирүү, бир мандаттуу округдардын талапкерлери боюнча - 32 билдирүү, кызмат адамдары боюнча - 2 билдирүү жана белгисиз адамдар боюнча - 12 билдирүү.
Добуштарды сатып алуу: саясий партиялар боюнча - 5 билдирүү, бир мандаттуу округдардын талапкерлери боюнча - 3 билдирүү.
Административдик ресурсту колдонуу, кысым, зомбулук жана коркутуулар: саясий партиялар боюнча - 4 билдирүү, бир мандаттуу округдардын талапкерлери боюнча - 4 билдирүү.

Алынган билдирүүлөрдү шаарлар жана облустар боюнча бөлүштүрүү төмөнкүдөй: Бишкек ш. – 22, Ош ш. – 12, Баткен облусу – 9, Жалал-Абад облусу – 2, Нарын облусу – 12, Ош облусу – 46, Талас облусу – 5 жана Чүй облусу – 19.
Бишкек ш. 22 билдирүү.
Бузуулардын түрлөрү боюнча: 19 билдирүү шайлоо алдындагы үгүт, 1 билдирүү добуштарды сатып алуу, 2 билдирүү административдик ресурсту колдонуу, кысым, зомбулук жана коркутуу.

Саясий партиялар боюнча: “Азаттык” – 1, “Ата Журт Кыргызстан” – 3, “Эл үмүт” – 1, “Ынтымак” – 1, “Ата-Мекен” – 2, “Ишеним” – 2.

Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча талапкерлер: Абдыразаков Б.Т. - 2
Кызмат адамдары: - 2.
Белгисиз адамдар: - 2.

Ош ш. 12 билдирүү
Бузуулардын түрлөрү боюнча: 12 билдирүү шайлоо алдындагы үгүт.
Саясий партиялар боюнча: “Альянс” партиясы – 2, “Ата Журт Кыргызстан” партиясы – 3, “Улуу Журт” партиясы – 1, “Ишеним” партиясы – 1.
Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча талапкерлер: Арзибаев Б.О., Камчиев Ж.- 2.
Белгисиз адамдар: - 3.

Баткен облусу 9 билдирүү
Бузуулардын түрлөрү боюнча: 8 билдирүү шайлоо алдындагы үгүт, 1 билдирүү административдик ресурсту колдонуу, кысым, зомбулук жана коркутуу.
Саясий партиялар боюнча: “Эл үмүт” партиясы – 1, “Бүтүн Кыргызстан” партиясы – 2.
Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча талапкерлер: Мурадылов Б.М., Атажанов Ы.Ы., Талипов Н.О. - 2, Алибеков Ш.Х. - 1.
Белгисиз адамдар: - 1.

Жалал-Абад облусу 2 пост:
Бузуулардын түрлөрү боюнча: шайлоо алдындагы үгүт - 2 билдирүү.
Саясий партиялар боюнча: «Ата-Мекен» партиясы – 1, «Ишеним» партиясы – 1.

Нарын облусу 12 билдирүү
Бузуулардын түрлөрү боюнча: 11 билдирүү шайлоо алдындагы үгүт, 1 билдирүү добуштарды сатып алуу.
Саясий партиялар боюнча: “Эл Үмүтү” партиясы – 1, “Ата-Журт Кыргызстан” партиясы – 1, “Альянс” партиясы – 1.
Бир мандаттуу округдар боюнча талапкерлер: Нурбек У.О. - 2, Сариев А.А. - 1, Капаров Ч.К. - 2, Ниязалиева Д.А.- 1.
Белгисиз адамдар: - 2.

Ош облусу 46 билдирүү
Бузуулардын түрлөрү боюнча: 38 билдирүү шайлоо алдындагы үгүт, 5 билдирүү добуштарды сатып алуу, 3 билдирүү административдик ресурсту колдонуу, кысым, зомбулук жана коркутуу.
Саясий партиялар боюнча: “Ата Журт Кыргызстан” – 10, “Ишеним” – 4, “Бүтүн Кыргызстан” – 2, “Азаттык” – 6, “Мекенчил эл” – 1, “Улуттар биримдиги” – 1, “Ынтымак” – 1, “Альянс” партиясы – 1 1.
Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча кандидаттар: Пасагов Е.Ж. -2, Алимбеков Н.К. - 3, Маннанов И.А. - 1, Кыдырбаев А.Т. - 1, Карашев А.А. - 1, Төлөнов Д.Э - 1, Төлөшов Т.А. - 1, Божонов З.С.- 1, Атазов Ш.К.-1, Нурбаев Ж.П.- 1, Матраимов И.И.- 2, Примов У.Б.- 1.

Талас облусу 5 билдирүү
Бузуулардын түрлөрү боюнча: 4 билдирүү шайлоо алдындагы үгүт, 1 билдирүү административдик ресурсту колдонуу, кысым, зомбулук жана коркутуу.
Саясий партиялар боюнча: “Эл Үмүтү” партиясы – 2, “Альянс” партиясы – 1, “Ыйман Нуру” партиясы – 1.
Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча талапкерлер: Абдыкадыров Э.М.

Чүй облусу 19 билдирүү
Бузуулардын түрлөрү боюнча: 17 билдирүү шайлоо алдындагы үгүт, 1 билдирүү добуштарды сатып алуу, 1 билдирүү административдик ресурсту колдонуу, кысым, зомбулук жана коркутуу.
Саясий партиялар боюнча: “Ал Үмүтү” партиясы – 2, “Ынтымак” партиясы – 1, “Ата Журт Кыргызстан” – 2, “Альянс” – 1, “Бүтүн Кыргызстан” – 1, “Мекенчил эл” – 1, Социал-демократтар партиясы – 1, “Ишеним” партиясы - 2.
Бир мандаттуу шайлоо округдары боюнча талапкерлер: Иманкулов Т.М., Момункулов Э.Б., Рыскулбек у. Н., Саккараев М.Д., Бегалиев Б.К., Закиров Ж.К., Аширбаев Э.Т. - 2
Бардык аныкталган мыйзам бузуулар “Жалпы иш” коомдук фондунун адистери тарабынан текшерүүдөн өтөт. Эгерде билдирүү тастыкталса, арыздар жана даттануулар шайлоо талаш-тартыштарын кароо боюнча тиешелүү ыйгарым укуктуу органдарга берилет.

Аныкталган мыйзам бузууларды кароонун жыйынтыгы жөнүндө кошумча маалымат берилет.

Тиркеме 1

Саясий партиялардын шайлоо фонддору

№ с/п	**Саясий партиянын аталышы**	**Түшкөн**	**Чыгымдалган**	**Калдыктары**
1	«Ата Мекен»	5 414 080	4 399 083	1 014 997
2	«Бутун Кыргызстан»	8 910 450	8 801 568	108 882
3	«Альянс»	19 970 875	19 759 923	210 952
4	«Легалайз»	1 078 000	1 050 167	27 833
5	«Ыйман Нуру»	3 449 671	3 312 215	137 456
6	«Кучтуу регион»	1 050 350	1 050 185	165
7	Либерально-демократическая партия Кыргызстана «Багыт»	1 189 210	1 148 837	40 373
8	«Ынтымак»	18 393 956	18 100 091	293 865
9	«Ишеним»	27 319 541	26 886 854	432 687
10	Демократическая партия «Азаттык»	8 005 323	7 066 700	938 623
11	«Мекенчил эл»	2 929 960	2 896 817	33 144
12	«Партия зеленых Кыргызстана»	1 065 000	1 035 140	29 860
13	«Жашасын Кыргызстан»	1 026 150	1 000 150	26 000
14	«Социал-демократы»	4 889 945	4 819 199	70 746
15	«Партия народного достояния «Аруузат»	1 182 700	1 147 200	35 500
16	«Патриотическая партия единения Кыргызстана»	2 521 640	2 503 206	18 434
17	«Улуттар биримдиги»	5 235 461	3 808 522	1 426 938
18	«Эл Умуту»	16 967 340	15 722 920	1 244 420
19	«Ордо»	1 415 400	1 390 355	25 045
20	«Улуу-Журт»	**1 301 810**	1 299 004	2 806
21	«Ата-Журт Кыргызстан»	33 642 895	27 673 452	5 969 443
	БАРДЫГЫ:	**166 959 757**	**154 871 586**	**12 088 170**